

Umgängesrätt - en rättighet för barnet

En kvalitativ studie av hur myndigheter samt organisationer hanterar och tillvaratar barnets intresse vid vårdnads – och umgängestvister

Av Katarina Bark och
Annelie Gunnarsson Ikovic´

Vt-09

Handledare: Helena Hansson

Abstract

Authors: Katarina Bark and Annelie Gunnarsson Ikovic´

Title: Contact rights – The child´s right

Supervisor: Helena Hansson

The main purpose of our essay was to study how children legal rights to both parents are practised in the social work. We wanted to find out the consequences of a forced and non practised contact rights. We have also looked in to which opportunities and difficulties that may appear in the social work with an aim to reach a well-function contact between a child and a parent. Our essay is presented with a child perspective. Our study is based on a qualitative method with eight semi structured interviews. Our respondent people were social workers, lawyers and chief of management. The result of this study showed that conflicts between the parents are the main reason to a non-function contact between a child and a parent. The most current community effort in this non-function relationship between a child and a parent was cooperative conversations. We used attachment theory, crises theory and finally system theory to describe our subject. Our study showed among other things that a social network is useful and important factor for both a child and a parent. The best for a child is to have access to both parents if the parents are well-function.

Keywords: crises, conflicts, contact rights, community effort and child perspective.

Innehållsförteckning

Förord.....	5
1 Inledning	6
1.1 Problemformulering	6
1.2 Syfte	8
1.3 Frågeställningar	8
2 Metod	8
2.1 Avgränsning	8
2.2 Urval.....	9
2.3 Tillvägagångssätt.....	11
2.4 Metodens förtjänster och begränsningar	13
2.5 Validitet och reliabilitet.....	14
2.6 Förförståelse	15
2.7 Etiska överväganden	15
3 Definitioner och beskrivningar av begrepp	16
3.1 Barn, förälder och vårdnadshavare.....	16
3.2 Påtvingat samt uteblivet umgänge.....	16
3.3 Barnperspektiv	16
3.4 Barnets bästa och barnets behov	17
4 Bakgrund	17
4.1 Umgängesrättens historik.....	17
4.2 FN:s barnkonvention internationellt.....	18
4.3 FN:s barnkonvention nationellt.....	18
4.3.1 1998 års vårdnadsreform	19
4.3.2 Revidering av Föräldrabalk	19
4.4 Föräldrarnas ansvar	20
4.4.1 Föräldrarnas konflikt	21
4.5 Samhällets ansvar	21
4.5.1 Samarbetssamtal	22
4.5.2 Barnets rätt att komma till tals	22
5 Tidigare forskning	23
5.1 Föräldrars kris och konflikt	23
5.2 Hur upplever barnen föräldrarnas separation	24
5.3 Barnet i föräldrarnas konflikt	24
5.4 Byrån för barns bästa.....	25
5.5 Barnet som aktör i sitt eget liv	25
6 Teoretiska utgångspunkter	26
6.1 Anknytningsteori	27
6.2 Kristeori.....	27
6.3 Systemteori.....	29
6.4 Teoriernas koppling till barnets umgängesrätt	30
7 Resultat och analys	31
7.1 Inledning.....	31
7.2 Synliggörandet av barnet.....	31
7.2.1 Föräldrarnas kris.....	33
7.2.2 Föräldrarnas konflikt	33
7.3 Stöd under separationsprocessen.....	35
7.3.1 Samarbetssamtal	35
7.3.2 Det sociala nätverket	36

7.4 Barn i kläm	37
7.4.1 Påtvingade umgänget	39
7.4.2 Uteblivet umgänge	41
7.5 Barnsamtal.....	43
7.6 Umgängesrätten tillhör barnet och inte föräldern	45
8 Slutdiskussion	46
Referenslista	50
Bilaga 1	55
Bilaga 2	56
Bilaga 3	57

Förord

Vi vill tacka alla våra intervjupersoner som har gjort det möjligt för oss att genomföra denna uppsats. Vi vill även tacka vår handledare Helena Hansson som har visat ett stort engagemang och vilja att bistå oss genom vårt arbete. Vi vill även tacka Ulf som har upplåtit sitt hem till oss där vi har kunnat arbeta ostört samt våra respektive.

Vårt största tack vill vi rikta till våra älskade barn då deras behov och bästa definitivt har fått stå åt sidan till förmån för uppsatsens genomförande!

Vi har tillsammans arbetat fram uppsatsen men har delat på litteratursök, litteraturläsning samt transkribering av intervjuerna. Vi har även delat upp teoridelen genom att Annelie ansvarar för anknytningsteorin och Katarina för kristeorin. Allt övrigt material ansvarar vi för tillsammans.

Katarina Bark och Annelie Gunnarsson Ikovic´

Halmstad 2009-05-24

1 Inledning

Barn sätts till världen och med detta medföljer ett föräldraansvar som består i att skydda och vårda sitt barn. Detta ansvar upphör inte bara för att kärleken och/eller relationen tar slut. Siffror från 2006 visar att av Sveriges drygt 1,9 miljoner barn bodde över 500. 000 av dem skild från minst en av deras biologiska föräldrar (Statistiska centralbyrån, 2007). Dessa siffror innebär att umgängesfrågan och dess lagstiftning berör en stor grupp individer i vårt samhälle. I det svenska lagstiftningsarbetet har *barnets bästa* fått en alltmer framträdande och central betydelse. Målsättningen har varit att försöka tillgodose barnets behov, fristående från föräldrarnas intresse. Lag 2006:458 i Föräldrabalken (1949:381) kap.6:15 säger; ”Barnet skall ha rätt till umgänge med en förälder som det inte bor tillsammans med. [---]” (Svensk LAG, 2007 s.1154). Regeringen konstaterar i propositionen (prop. 2005/06:99) att en gemensam vårdnad och ett därtill fungerande umgänge är i de flesta fall det bästa för ett barn. Samtidigt föreslås det att barnets vilja ska tas i beaktande mer än den tidigare gjorts.

Begreppet barnets bästa är dock ett svårt begrepp då det inte finns en enkel eller tydlig definition som kan ge ett konsensus avseende vad det bästa innebär. Men som en följd av Sveriges ratificering av FN:s barnkonvention har barnets ställning i samhället successivt kommit att förstärkas. Detta har resulterat i att synen på umgängesrätten har förändrats över tid till förmån för barnet. På så sätt har samhället markerat barnets stärkta ställning i enlighet med barnkonventionens grundprinciper.

Vårt intresse för att studera lagens utformning i umgängesfrågan väcktes under tiden då vi läste rättskunskap. Genom att vi i vår uppsats använder oss av en kvalitativ forskningsmetod så är vår ambition att försöka ta reda på hur våra utvalda instanser införlivar denna lag i praktiken och inte minst försöka belysa ämnet ifråga ur ett barnperspektiv.

1.1 Problemformulering

Det finns en vision i samhället om att barn behöver båda föräldrarna och att målet ska vara ett umgänge med båda om det inte föreligger särskilda skäl som talar emot ett sådant. För att barnets rätt till umgänge ska kunna tillgodoses på bästa sätt, förutsätter det dock att föräldrarna kan samarbeta efter separationen (Ewerlöf & Sverne, 1999). Detta samarbete kan

komma att påverkas negativt då separationen ofta innebär en obalanserad tillvaro för föräldrarna. Denna obalans kan orsaka att föräldrarna får svårt att kommunicera med varandra (Cullberg, 2003). Därmed har samhället en viktig funktion att fylla i det sociala arbetet med att bistå föräldrarna då dessa inte förmår att komma fram till en umgängeslösning. Föräldrarnas bearbetning av separationen kan innebära en långdragen process och vi anser att denna problematik är värd att lyftas fram i ljuset. Detta för att inte barnets intresse av båda föräldrarna ska falla i skuggan av separationens konsekvenser. Därför är det av största vikt att föräldrarna bearbetar separationen på bästa sätt och ibland behöver de professionell hjälp att ta sig igenom denna kris. Om krisen bearbetas så ökar möjligheten för föräldrarna att finnas till för sitt barn samt kunna tillgodose dess rättighet till umgänge med båda föräldrarna (Ewerlöf & Sverne, 1999).

Dock kan separationen innebära att de vuxna inte maktar med att se till sitt barns behov. För att föräldrarna och samhället ska kunna tillgodose barnets rättighet till båda föräldrarna krävs det att barnet får berätta om sin vardag utifrån sin egen upplevelse av situationen. Dock hamnar ofta barnets egen röst i skymundan för föräldrarnas konflikt med varandra. I de fall då föräldrarnas konflikt utgör ett hinder för att barnet ska kunna få utrymme att komma till tals så ska samhället genom olika insatser försöka få föräldrarna att förstå hur deras konflikt påverkar barnet (Höjer & Röbbäck, 2007).

Föräldrarnas separation och/eller konflikt kan medföra en bristande och/eller bruten relation mellan barn – förälder som kan resultera i att barnet tar emotionell skada (Tamm, 2002). Detta då barn är beroende av en god och nära relation till sina föräldrar och om denna är bristfällig kan det medföra problem för barnet ur såväl ett kort- som långsiktigt perspektiv (Hwang & Frisé, 2005).

Det kan vara svårt för ett barn att se att detta bristande umgänge inte beror på barnet självt utan snarare grundas i föräldrarnas oförmåga att se sitt eget barns bästa. Som vi inledningsvis nämnde finns det inte någon tydlig definition av begreppet barnets bästa och dess innebörd. Vi inser att denna brist på en allmän definition har sin grund i svårigheten att faktiskt kunna beskriva och fastställa vad som är barns bästa. Vi menar att då varje barn är unikt med individuella behov omöjliggörs en generell definition. Därmed anser vi att ett dilemma uppstår då Föräldrabalken 6:2a 1st säger; ”Barnets bästa skall vara avgörande för alla beslut om vårdnad, boende och umgänge” (Svensk Lag, 2007 s. 1152).

Oklarheten angående begrepps innebörden av barnets bästa kan enligt vår mening leda till skilda tolkningar vilket kan resultera i olika beslut i umgängesärenden. Vi ställer oss därför frågande till hur väl barnets umgängesrätt fungerar i praktiken då vi anser att det råder delade meningar mellan vad som kan anses vara det bästa och vad som faktiskt är det bästa för barnet. Detta förbryllar oss och vi undrar hur barnet kan utöva sin umgängesrätt då föräldrarna inte är kapabla att se sitt barns bästa och tillgodose dess behov av umgänge. Barnets umgängesrätt och bästa balanserar mellan föräldrarnas och samhällets ansvar. Av denna anledning har vi valt att lyfta fram och tydliggöra hur samhället bedriver det sociala arbetet med att tillgodose barnets intresse, fristående från föräldrarnas intressen.

1.2 Syfte

Syftet med vår studie är att undersöka hur berörda myndigheter och organisationer hanterar och tillvaratar barnets intresse vid vårdnads- och umgängestvister.

1.3 Frågeställningar

- Vilka möjligheter och svårigheter förekommer i det sociala arbetet med att uppnå ett välfungerande umgänge ur ett barnperspektiv?
- Hur arbetar respektive myndighet för att tillvarata barnets rättighet till umgänge med båda föräldrarna?
- Vilka konsekvenser kan ett *påtvingat* respektive *uteblivet* umgänge få?

2 Metod

2.1 Avgränsning

Då vi har en begränsad tid till vårt förfogande i studien och ämnet kom att innebära en stor del information insåg vi att vi var tvungna att göra en begränsning av vår studie. Därför har vi valt att fokusera på barn och de föräldrar som anses lämpliga i sina föräldraroller. Med lämpliga avser vi de föräldrar som inte utgör någon risk för barnets fysiska och psykiska hälsa samt att det inte föreligger något faktiskt hinder för att ett umgänge skulle kunna fungera. Vi har inte heller tagit med samhällets insats i form av kontaktperson då denna insats främst

nyttjas i ärenden av en mer komplicerad och problematisk karaktär. Då vi insåg att det var svårt att kunna genomföra intervjuer med barn och dess föräldrar så valde vi ur etisk synpunkt att gå till myndighetspersoner samt BRIS som i deras professioner kom i kontakt med dem.

2.2 Urval

I studien har vi använt oss av ett strategiskt urval genom att vi har valt ut intervjupersoner som kommer i kontakt med den målgrupp som vår studie berör. Urvalsmetoden har använts i syfte att samla in information och material från dessa intervjupersoner (May, 2009). Vi har valt att använda oss av detta urval då fokus inte har legat på representativitet utan på att få en insikt i hur våra intervjupersoner tänker och arbetar utifrån vårt valda ämne (Hartman, 2004).

Vi har valt att intervjua en chef och en socialsekreterare på familjemottagningen, en chef och en socialsekreterare på familjerätten, två jurister som arbetar med familjerättsliga frågor varav en var regionchef samt en representant och en jurist från BRIS.

Med hänsyn till våra intervjupersoner och konfidentialitetskravet har vi aidentifierat dem och benämnt dem på följande vis;

BRIS (A)

BRIS (B)

Familjemottagningen Chef (C)

Familjemottagningen Socialsekr. (D)

Familjerätten Chef (E)

Familjerätten Socialsekr. (F)

Jurist (G)

Jurist (H)

Vår uppfattning har varit att samtliga intervjupersoner var väl insatta och hade en god kännedom gällande umgängesproblematik. De hjälpsökande kom i kontakt med BRIS samt familjemottagningen på frivillig väg vilket skapade skilda förutsättningar i arbetet med familjer gentemot familjerätten samt juristerna som på ett mer uttalat sätt arbetade utifrån lagstiftningen.

BRIS, Barnens Rätt I Samhället, är en ideell organisation som arbetar för att vara barnens språkrör. Arbetet bedrivs via;

- Barnens Hjälptelefon
- BRIS mejlen
- BRIS chatten
- Vuxentelefon om barn

BRIS skiljde sig från våra övriga instanser genom att de inte mötte sina hjälpsökande personligen utan kontakten skedde via telefon eller mail. Våra intervjupersoner från BRIS hade ett djupt engagemang i barnets rätt till umgänge, en problematik som utgjorde en stor del av deras arbete. Deras arbete var av olika inriktningar då den ene arbetade i en direktkontakt med de hjälpsökande medan den andre dessutom utgjorde ett juridiskt bollplank för de anställda.

Chefen för familjemottagningen hade tidigare arbetat inom familjerätten vilket vi har ansett utgör en kompletterande kunskap i dennes arbete. Socialsekreteraren på familjemottagningen hade en mångårig yrkeserfarenhet inom det sociala arbetet och vi uppfattade denne som djupt engagerad i sitt arbete. Denna instans utgjorde oftast den första kontakten för den hjälpsökande i dennes behov av stöd i umgängesfrågan.

Klientelet kom i kontakt med familjerätten på såväl frivillig som tvingande väg utifrån tingsrätten. Båda intervjupersonerna uppvisade en bred kunskap samt ett stort engagemang för familjer i svårigheter.

Båda våra juridiska ombud hade en lång arbetserfarenhet i umgängesrättsliga frågor. Dessa ombud var företrädare för antingen modern eller fadern då barnet ej har en juridisk företrädare i umgängesärenden. Trots detta uppvisade de ett intresse för att barnets rätt till båda föräldrarna skulle belysas.

Vi har ansett att BRIS utgör en av samhällets grundstenar i det sociala arbetet med barnets rättigheter och av den anledningen var denna organisation en given del i vår uppsats. Då familjerätten samt juristerna kom i kontakt med barn och dess familjer i svårigheter, har vi

valt dem då dessa myndigheters arbete ofta bedrivs utifrån lagtexten. De har bidragit med information om hur lagtexten praktiseras i det sociala arbetet. Vårt val av familjemottagningen har motiverats med att de oftast utgör den första kontakten för vår målgrupp. Vetskapen om att kontakten oftast börjar på denna mottagning har gjort att vi har valt bort familjerådgivningen som vi annars hade tänkt tillfråga för intervjuer. Vår ambition har varit att våra utvalda intervjupersoner skulle bidra med tillgänglighet till relevant information då de kommer i kontakt med såväl barn som föräldrar med den problematik som vi har valt att belysa (May, 2009). Vårt urval har baserats på att vi har varit intresserade av hur respektive intervjuperson arbetar för att tillgodose barnets lagliga rätt. Vi har ansett att vårt urval har kunnat ge oss en bredd av information då representanternas olika utgångspunkter har öppnat upp för fler empiriska infallsvinklar av det sociala arbetet.

2.3 Tillvägagångssätt

Studien består av en kvalitativ forskningsmetod då vi har ansett denna vara lämpligast att använda för att försöka tolka och förstå hur umgängesrelationen kan utvecklas efter en separation. Vi har inte varit intresserade av att veta kvantiteten i ämnet, det vill säga antalet barn som har en icke-fungerande umgängesrelation till båda föräldrarna. Vi har snarare ämnat försöka att se helheten i det sociala arbetet kring barnets situation (Levin, 2008). Som teoretiskt hjälpmedel har vår studie utgjorts av en kvalitativ ansats med en abduktiv utgångspunkt som har inneburit att vi har använt oss av såväl induktion som deduktion. Detta har inneburit att vi har studerat förhållandet mellan teori, lagtext samt empiri. Denna växling mellan sökandet efter en djupare förståelse utifrån teori samt empiri har för oss utgjort kärnan i det abduktiva slutledningssättet (Danermark, 2006).

Vårt kontaktsökande med våra intervjupersoner har startat i form av att vi har mailat ut förfrågningar till de olika myndigheterna samt BRIS. Vi har fått snabb och positiv respons från samtliga tillfrågade då de alla har velat delta i vår studie. Detta har underlättat starten för uppsatsens genomförande.

Vårt nästa steg i studien har varit att vi i förväg har skickat ut informationsbrev till samtliga intervjupersoner. Syftet med detta har varit att de därmed skulle komma att vara insatta i vad vi förväntade oss av intervjuerna med dem. Intervjuerna förutsätter ett samarbete mellan

intervjuaren och intervjupersonen och därför har vi ansett att det har legat ett ansvar hos oss att få intervjupersonen att känna sig betydelsefull och motiverad till att medverka (May, 2009). I samband med att informationsbrevet har skickats ut, har vi kommit överens med intervjupersonerna om tid och rum gällande var intervjuerna skulle genomföras. Därefter har vi förhört oss om det fanns intresse av att få ta del av våra frågor i förväg. Det har funnits intresse av att ta del av dessa och därför har vi skickat ut intervjuguiden till samtliga.

Intervjuerna med familjemottagningen, familjerätten samt en av juristerna har gjorts via personliga möten där samtalen har spelats in på bandspelare och transkriberats av oss. Intervjuerna med BRIS samt regionchefsjuristen har skett via e-mail. I samband med att intervjuguiden har skickats ut har vi även meddelat intervjupersonerna om vilken datum vi har ansett oss behöva få tillbaka svaren från dem. Detta då vi har insett att vi har behövt sätta en tidsgräns för att hinna bearbeta materialet.

Vi har ämnat vara tydliga i våra frågor till intervjupersonerna och har tänkt att detta skulle kunna leda fram till en insikt hos oss gällande hur det sociala arbetet bedrivs för att tillgodose barnets intresse (May, 2009). Därför har vi använt oss av semi-strukturerade intervjuer där vi har utgått ifrån vår intervjuguide med konkreta frågor samtidigt som vi har byggt vidare på de svar som vi har fått fram under intervjuernas gång. Detta har varit en förutsättning för en givande fråga - svarsdialog mellan intervjupersonen och intervjuaren (Aspers, 2007).

Intervjuerna med juristen, familjemottagningen samt familjerätten har vi ansett vara mest lämpliga att genomföra på respektive arbetsplats då vi har velat visa hänsyn till deras tidsschema. Vi har även trott att det kunde upplevas som den mest avslappnade miljön för våra intervjupersoner.

Sammantaget har vi gjort fem stycken personliga intervjuer och tre stycken intervjuer via mail. De personliga intervjuerna har gjorts i en och samma stad, en mellanstor kommun i Sverige. De övriga som har gjorts via e-mail kom från olika kommuner i landet. Då Föräldrabalken ligger till grund för vår studie har vi utgått ifrån att det inte borde ha någon betydelse var intervjuerna genomfördes, då Föräldrabalken inte är en ramlag som kan variera mellan kommuner. Med andra ord borde inte ett genomförande av intervjuer i samma stad kunna påverka resultatet nämnvärt.

Utöver intervjuerna har vi även studerat litteratur samt övrig tidigare forskning. Vår förhoppning har varit att dessa olika kunskapskällor har kunnat bidra med ännu mer kunskap än den vi har fått fram på egen hand genom våra intervjuer.

2.4 Metodens förtjänster och begränsningar

Då vi båda har deltagit som intervjuare vid de personliga mötena kan det av intervjupersonen ha upplevts som en utsatt position då denne har varit ensam i sin roll (Repstad, 1999). Dock har ingen av intervjupersonerna haft några invändningar mot detta och vi har ansett att tillvägagångssättet har varit motiverat genom att vi har kompletterat varandra under intervjuernas gång.

Vi har fått intervjupersonernas tillåtelse att spela in det som sades så att vi sedan kunde transkribera materialet. Detta för att vi inte skulle riskera att missa viktig information då det hade varit svårt att hinna anteckna allt som sades. Därmed har vi istället kunnat koncentrera oss på vad som sades under samtalsgången. Vår åsikt var att fördelen med en bandinspelning var att det skulle minska risken att vi som intervjuare skulle felcitera intervjupersonerna. Dock har vi erfarit en nackdel med detta tillvägagångssätt vilket har utgjorts av svårigheter att höra vad som sades på bandet. Därför har vi enbart använt oss av det material som vi har varit säkra på att vi har uppfattat och hört rätt. Vi har varit medvetna om att en transkribering skulle innebära en långdragen tidsprocess men vi har ansett att fördelarna har övervägt nackdelarna (May, 2009). Transkriberingsmaterialet har utgjort grunden för vår analys och har därmed en oundgänglig och central plats i vår studie. Dock har vi i efterhand insett att vi har gjort en missbedömning av tidsåtgången gällande transkriberingen vilket har resulterat i en tidsbrist i uppsatsens slutfas.

Som ett resultat av transkriberingen har olika problemområden blivit tydliga för oss i samband med vår kodning av materialet. Detta har gett oss möjlighet att kunna strukturera materialet i relevanta teman utifrån vårt syfte. Dessa teman har vi redogjort för i vår analys.

Vi har ansett att det har funnits svårigheter ur geografisk synpunkt att få till ett personligt möte med representanterna från BRIS samt regionchefsjuristen. Så därför har dessa intervjuer genomförts via e-mail. Vi har dock varit medvetna om att det har funnits vissa brister med metoden då denna intervjuform har medfört svårigheter att säkerställa att våra frågor har

uppfattats på det sätt som vi har avsett. En annan nackdel har varit att vi har förlorat möjligheten till spontana och direkta följdfrågor, fråga - svarsdialog, såsom ett personligt möte hade givit. Men möjligheten med e- mail intervju har varit att kunna återkomma med följdfrågor för att förtydliga eventuella tveksamheter (Daneback & Månsson, 2008). Detta har vi också försökt göra då vi behövde få vissa svar förtydligade. Dock har vi fått erfara att denna möjlighet inte var så stor som vi hade trott från början då en av våra intervjupersoner inte ansåg det vara möjligt att kunna avsätta mer tid. Trots de negativa aspekterna med intervjumetoden har vi ansett att de positiva aspekterna överväger genom att vi har fått ta del av den information som BRIS och juristerna har kunnat tillhandahålla. Eftersom vi inte har velat undersöka skillnaderna mellan de olika verksamheterna och inte heller har tänkt använda oss av standardiserade metoder så menar vi att de skilda intervjumetoderna inte borde utgöra någon väsentlig betydelse för resultaten i vår studie.

2.5 Validitet och reliabilitet

Reliabilitet innebär att undersökningen ska kunna göras om flera gånger även av någon annan men att resultatet ändå ska bli detsamma (Hartman, 2004).

Då vi i vår studie har fokuserat på olika verksamheters arbetssätt samt våra intervjupersoners tankegångar så menar vi att pålitligheten har varit så pass hög som den kan förväntas vara i ett föränderligt samhälle. En annan viktig förutsättning för att pålitligheten skulle bli hög har varit att säkerställa att frågorna skulle bli så tydliga som möjligt. Därför har valt vi att lägga ned mycket tid på de frågor som vi skulle ställa till våra intervjupersoner för att de skulle vara lätta att förstå (Lilja, 2005).

Validitet handlar om studiens giltighet och hur pass korrekt den anses vara gjord. Det finns flera faktorer som kan påverka en undersöknings validitet vilka vi har försökt vara medvetna om. Exempelvis har vi applicerat olika teorier för att beskriva den problematik som vi har tagit upp, teorier som har grundat sig på flera av våra intervjupersoners uppgifter. Det var av största vikt för validiteten att vi var uppmärksamma på helheten så att fokus inte enbart hamnade på det vi ville ha fram (Hartman, 2004). Validering förutsätter att vi som forskare kontinuerligt under undersökningens gång påminner oss om att vi undersöker det vi ska undersöka. Detta har inneburit att vi under studiens olika skeden har kontrollerat att vi höll en objektiv inställning så att vi inte har vinklat vårt insamlade material utifrån vår subjektiva uppfattning (Kvale, 1997).

Vi har haft en stor handlingsfrihet i vårt utformande av studien och därför var det av största vikt att vi har varit medvetna om forskningsmetodens genomförande. För att kunna göra studien så tillförlitlig som möjligt så har vi varit noggranna och uppmärksamma i vårt forskningsarbete (May, 2009). Detta så att vi har kunnat säkerställa att vi har undersökt det vi ämnat undersöka (Kvale, 1997).

2.6 Förförståelse

Då vi alla bär med oss olika erfarenheter som i sin tur grundar för våra värderingar har vi insett att detta har kunnat ha en viss betydelse för hur vi har tolkat vårt material. Med andra ord så har vi gått in i vår studie med denna medvetenhet och har försökt förhålla oss så objektiva som möjligt (May, 2009). Vi kan inte helt och hållet förstå en annan person på grund av att det aldrig går att helt bortse från den egna förförståelsen men medvetenheten om detta har varit till stor hjälp enligt oss (Hartman, 2004).

Såväl socionomutbildning som egna erfarenheter har för oss i viss mån utgjort en förförståelse i ämnet. Vi har försökt vara uppmärksamma på att inte vår förförståelse skulle styra oss i valet av intervjufrågor då vi har ansett att det skulle ha påverkat tillförlitligheten i vårt resultat.

2.7 Etiska överväganden

Vi har ämnat hålla ett etiskt perspektiv levande under hela vår studie genom att vi kontinuerligt har reflekterat och diskuterat över vårt sätt att hantera, samla in samt bearbeta vårt intervjumaterial (Aspers, 2007).

Vi har följt de etiska huvudkraven då det gäller information och konfidentialitet och materialet kommer endast att användas i vårt forskningssyfte (Forskningsetiska principer, 2009).

Valet av intervjupersoner har föregåtts av en diskussion oss intervjuare emellan där vi har resonerat kring svårigheterna med att intervjua de personer som ämnet direkt har berört, det vill säga barn och föräldrar. Vi har kommit fram till att det ur etisk synpunkt skulle ha varit olämpligt då vi har ansett dem vara i en utsatt situation.

3 Definitioner och beskrivningar av begrepp

3.1 Barn, förälder och vårdnadshavare

Vår uppsats innefattar ett flertal viktiga begrepp som kräver en definition samt beskrivning.

Med ett barn avses en individ under 18 år vilket är den definition som FN:s barnkonvention fastställt (Barnombudsmannen, 2001). Enligt Föräldrabalken 1:9 2 st fastställs föräldraskapet genom en bekräftelse eller dom. Utifrån kapitel 6 i Föräldrabalken blir föräldrar som är gifta vid barnets födelse automatiskt vårdnadshavare. Om dessa inte är gifta så är endast modern vårdnadshavare. I egenskap av vårdnadshavare har man ett ansvar för att tillgodose barnets behov samt företräda dess intresse. Det juridiska ansvaret med att tillgodose barnets behov är även förbundet med föräldraskapet.

3.2 Påtvingat samt uteblivet umgänge

En separation mellan föräldrarna kan medföra att umgänget mellan barnet och föräldern påverkas negativt genom att denna relation kan komma att brista och/eller brytas helt (Tamm, 2002). I vår uppsats använder vi begreppet *påtvingat umgänge* vilket vi avser vara ett umgänge mot barnets vilja. Med begreppet *uteblivet umgänge* avser vi ett umgänge där föräldern inte kommer på avtalad tid eller uteblir helt och hållet. Såväl det påtvingade som det uteblivna umgänget kan leda till bristande eller brutna barn – föräldrarelation.

Vi vill klargöra att dessa begreppsdefinitioner inte är allmänt vedertagna utan de är definierade av oss utifrån vår studie.

3.3 Barnperspektiv

Uttrycket barnperspektiv omfattar varje vuxens syn på barn, samhällets allmänna syn samt barnets egen syn på sin tillvaro. Då myndigheter arbetar utifrån ett barnperspektiv innebär detta att man ser på de alternativa besluten samt dess konsekvenser ur det berörda barnets synvinkel. För att kunna arbeta utifrån ett barnperspektiv måste man därför informera sig om hur barnet själv uppfattar sin situation och på så sätt låta barnet stå i fokus i arbetet (Barnombudsmannen, 2001). Som vuxen har man ofta ett vuxet barnperspektiv som är präglad av egna barndomserfarenheter och kunskaper samt av det kulturella sammanhang vi befinner

oss i. Därför gäller det att verkligen se till det enskilda barnets situation och bästa ur barnets egen synvinkel och inte göra det som man som vuxen anser vara det bästa för barnet. Därmed är förståelsen en betydelsefull aspekt och en förutsättning för att kunna vidta de åtgärder som är till för barnets bästa (Socialstyrelsen, 2003).

3.4 Barnets bästa och barnets behov

Det finns inte en klar definition av vad barnets bästa innebär då begreppet har olika innebörder beroende på vilket sammanhang det gäller, menar Schiratzki (Höjer och Röbbäck, 2007). Det medför att det blir svårt att veta hur begreppet ska tillämpas i praktiken.

Barnombudsmannen är av samma åsikt kring svårigheten med begreppsdefinitionen. Begreppet barnets bästa kan därför anses vara svårt att tillämpa då det inte finns några enhetliga betydelser för dess innebörd. Det är individuellt och varierar från ett barns situation till en annans. Detsamma gäller för innebörden av barnets behov, ett begrepp som är sammanlänkat med barnets bästa. Innebörden av dessa två begrepp är därmed otydliga och vaga och måste ses utifrån varje enskilt barn (Barnombudsmannen, 2001). Bergmark (1998) instämmer i att det inte finns någon allmängiltig och accepterad definition över vad begreppet behov står för men ändå ligger det ofta till grund för många av de beslut som fattas inom det sociala arbetet. Sammantaget visar dessa påståenden att det inte finns någon tydlig och universell definition av vad som är barnets bästa. Detta då varje barn har en egen unik livssituation med skilda behov och intresse.

4 Bakgrund

För att vi ska få insikt i hur vårt samhälle av idag tillvaratar barnets lagstadgade rättighet till umgänge med båda föräldrarna har vi i vår bakgrund valt att titta på relevant lagstiftning där utgångspunkten är FN:s barnkonvention. Vi har även tittat på föräldrarnas respektive samhällets ansvarsområden i frågan. För att få ett bredare perspektiv kring dagens lagstiftning har vi även tittat på hur utvecklingen i ämnet har sett ut över tid.

4.1 Umgängesrättens historik

Enligt Singer (2000) har umgängesrätten sin grund i 1915 års lag gällande ingående och upplösning av äktenskap. Vid den tiden innebar en separation oftast att endast en av

föräldrarna blev vårdnadshavare. För att garantera den andre föräldern ett umgänge med sitt barn lagstiftades det om umgängesrätt med fokus på föräldrarnas rättighet. Dock begränsades denna rättighet om det fanns risk att barnet för illa i umgänget. Lagstiftningen syftade i första hand till att tillgodose förälderns rättighet till umgänge med sitt barn men umgänget ansågs även kunna gynna barnet. Regleringen gällande umgänget flyttades över till lagstiftningen Föräldrabalk (1949:381) då denna grundades.

4.2 FN:s barnkonvention internationellt

FN:s generalförsamling beslutade den 20 november 1989 om ett fastställande av en konvention gällande barnets rättigheter, barnkonventionen. Religion, kultur samt ekonomiska förhållanden ska enligt barnkonventionen inte ha betydelse för barnets rättigheter. Detta styrks genom FN:s riktlinjer som bygger på en enhetlig global definition av barns rättigheter (Barnombudsmannen, 2001). Barnkonventionen utgörs av en mängd olika artiklar vars syfte är att betona barnets rättigheter inom olika livsområden. Alla områden är av vikt och vi har valt att lyfta fram 4 av dessa som vi anser vara betydelsefulla för vår studie vilka är artiklarna 3, 9, 12 och 18. Sammanfattningsvis kan sägas att artiklarna betonar att barnets bästa ska komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barn. Lika så fastställs barnets rättighet till en kontakt med båda föräldrarna då denna kontakt är förenlig med barnets bästa. Ett barn ska även garanteras rätten att få komma till tals i sitt eget ärende utifrån sin ålder och mognad. Konventionen reglerar dessutom båda föräldrarnas gemensamma ansvar för barnet samt att föräldrarna ska ha barnets bästa för ögonen (Regeringskansliet, 2006).

4.3 FN:s barnkonvention nationellt

Enligt barnombudsmannen (2001) var intresset för barnkonventionen stort under hela 1990-talet och i Sverige togs en rad initiativ där utgångspunkten var just barnkonventionen. Det första initiativet var att Riksdagen beslutade att konventionen skulle börja gälla den 2 september 1990. Under samma år sågs den svenska lagstiftningen igenom i relation till konventionen och år 1993 inrättades en ny myndighet, barnombudsmannen, som skulle företräda barns och ungas intressen. År 1996 tillsattes barnkommittén som hade i uppdrag att se över den svenska lagstiftningen i förhållande till barnkonventionen. FN:s barnkonvention ligger till grund för det arbete som bedrivs inom de svenska myndigheter och organisationer som i sina professioner kommer i kontakt med barn. De svenska myndigheterna har bedrivit

arbetet med att förstärka barnets rättigheter samt belysa dess behov och enligt barnkonventionen har barn vissa grundläggande behov.

De mest grundläggande behoven syftar till att barnet:

- ”ges omvårdnad och skydd.
- har ett stabilt och varaktigt förhållande till familjen.
- får och kan ge kärlek till människor i sin närhet.
- har inflytande och kan påverka sin situation.” (Barnombudsmannen, 2001 s.65).

Dessa behov är nödvändiga för ett barns välbefinnande och utveckling. Om dessa behov ej uppfylls på ett tillfredsställande sätt menar barnombudsmannen att barnet kan komma att ta djup skada som kan vara svår eller omöjlig att komma till rätta med längre fram. Som ett led i att tillfredsställa barnets behov samt förstärka dess rättighet till båda föräldrarna har arbete bedrivits inom olika myndigheter och organisationer. Detta arbete har resulterat i såväl vårdnadsreform som revidering av Föräldrabalken.

4.3.1 1998 års vårdnadsreform

I 1998 års vårdnadsreform framhölls barnets rätt till båda föräldrarna. Syftet med reformen var att öka användandet av gemensam vårdnad efter en separation, få föräldrar att ta ett gemensamt ansvar för sitt barn samt att samarbeta. Domstolen fick även rätt att neka ett upplösande av en gemensam vårdnad, förutsatt att nekadet var för barnets bästa. Den gemensamma vårdnaden anses vara det bästa för barnet då denna vårdnadsform ska garantera barnet ett umgänge med båda föräldrarna (Höjer & Röbäck, 2007). I och med detta kan vi se att umgängesrättens fokus har ändrat riktning. Ursprungligen ansågs umgänget vara en förälders rättighet till umgänge med sitt barn men denna rättighet har kommit att allt mer tillhöra barnet.

4.3.2 Revidering av Föräldrabalk

Barnkonventionen har även gett avtryck i vår svenska lagstiftning genom att det gjorts en revidering av Föräldrabalken i syfte att förstärka barnets ställning i samhället. Tanken med revideringen är att barnets bästa alltid ska vara avgörande i åtgärder som gäller deras egen person. Det är av största vikt att föräldrarna kommer överens och kan samarbeta kring

umgängesfrågan. Hänsyn ska tas till barnets vilja om det inte strider mot barnets bästa (Riksdagen, 2009).

Sveriges ratificerande av barnkonventionen har inneburit en förstärkt syn på barnets bästa där vårdnadsreformen var ett steg i denna riktning. För att detta skulle komma till klarare uttryck i lagen genomfördes en lagändring gällande vårdnad, boende och umgänge 1 juli 2006. Innan lagändringen trädde i kraft skulle barnets bästa sättas i *främsta rummet* vid alla åtgärder gällande barn men utifrån den nya lagtexten i Föräldrabalken 6:2 ska barnets bästa *vara avgörande*. Därmed har barnets intresse fått en allt mer framträdande roll i svensk lagstiftning.

4.4 Föräldrarnas ansvar

Föräldrabalken kap. 6 reglerar vårdnad, boende och umgängesbestämmelser och Föräldrabalken 6:15 2st. uttrycker föräldrarnas ansvar för umgänget med sitt barn;

”Barnets föräldrar har ett gemensamt ansvar för att barnets behov av umgänge med en förälder som barnet inte bor tillsammans med så långt möjligt tillgodoses[...]” (Svensk LAG, 2007 s. 1154). Ett av umgängesrättens syfte är enligt Singer (2000) att barnet ska tillförsäkras ett umgänge med de personer som är viktiga för dem. Att ha en god och nära kontakt med sina föräldrar anses skapa harmoni hos barnet som främjar barnets utveckling. Umgängesrätten ska fungera som en säkerhet för att barnet ska få sin emotionella relation tillgodosedd och bevarad även om föräldrarna separerar. Den säkerhet som barnet ska ha utifrån umgängesrätten förstärks genom föräldrarnas lagstadgade skyldighet att gemensamt ta ansvar för att barnets umgängesrätt tillgodoses. Med andra ord är det båda föräldrarnas skyldighet att utifrån barnets bästa arbeta för att få till stånd ett umgänge där barnet får möjlighet att vara en del av båda föräldrarnas liv (SOU 2005:43). Dock är det inte straffbart att inte umgås med sitt barn (Ewerlöf & Sverne, 1999). Umgängesrätten är alltså ingen legal rätt som barnet kan utkräva. Denna rättighet är snarare att betrakta som en följd av den skyldighet och ansvar att vårda sitt barn som föräldrarna har genom sitt föräldraskap (Singer, 2000). Schiratzi (2005) påtalar dock möjligheten med att återkalla en umgängesrätt om föräldern på ett eller annat sätt inte sköter umgängesskyldigheten.

4.4.1 Föräldrarnas konflikt

Föräldrar förväntas ha sitt barns bästa för ögonen och att barnets rättighet till båda föräldrarna ska vara rådande. En separation mellan föräldrarna kan innebära att de hamnar i konflikt med varandra och inte klarar av att se sitt eget barns bästa. I vissa fall fastnar föräldrarna i konflikten och barnets bästa hamnar vid sidan av den, menar Bäck-Wiklund (Höjer & Röbbäck, 2007). En förutsättning för att föräldrarna ska kunna se till barnets bästa är enligt Socialstyrelsen (2003) att föräldrarna kan sätta barnets behov före sina egna, även under och efter en separation. Enligt Höjer och Röbbäck (2007) är denna konflikt en faktor som inverkar på föräldrarnas ansvarsförmåga då fokus hamnar på deras maktkamp istället för på barnets vilja och behov. Det är viktigt att låta dessa barn komma till tals samt att ta barnets vilja på allvar, alltid med hänsyn utifrån det enskilda barnets bästa. Detta innebär att det ställs krav på föräldrarna samt vuxna som kommer i kontakt med dessa barn. Enligt Andersson och Bangura Arvidsson (2006) kan det vara svårt att avgöra om barnets behov av ett umgänge med den andre föräldern kan tillgodoses då föräldrarna befinner sig i en konflikt.

4.5 Samhällets ansvar

I första hand ligger ansvaret för barnet hos föräldrarna. Då föräldrarnas förmåga att tillgodose barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna brister står samhället som bärare av detta ansvar. Såväl Föräldrabalken som Socialtjänstlagen (2001:453) reglerar myndigheters och organisationers skyldighet att arbeta efter barnkonventionens principer gällande barnets bästa. Detta framgår av Socialtjänstlagen 1:2;

”När åtgärder rör barn skall det särskilt beaktas vad hänsynen till barnets bästa kräver.”
(Norström & Thunved, 2008 s.36).

Om inte föräldrarna kan nå ett enat förhållningssätt till umgänget och tillsammans komma fram till vad som är barnets bästa får domstolen besluta om umgängets villkor (SOU 2005:43). Beslut rörande umgänge ska enligt Socialstyrelsen (2003) grundas i vad som anses vara det bästa för barnet och alla omständigheter ska tas i beaktande i varje enskilt ärende. Hänsyn ska tas till barnets ålder och mognad, föräldrarnas förhållande till varandra samt barnets anknytning till den förälder som vill ha umgängesrätt. Domstolen ska därför göra en avvägning gällande barnets behov och intresse för att umgås med umgängesföräldern kontra barnets behov av en trygg uppväxt. Fokus ska därmed ligga på barnets behov och intresse.

4.5.1 Samarbetssamtal

För att möjliggöra ett fungerande och konfliktfritt umgänge krävs det i vissa fall att samhället går in med lämpliga insatser. En sådan insats kan utgöras enligt Socialstyrelsen (2003) av samarbetssamtal, vars syfte är att få föräldrarna att enas kring umgänget och att efter separationen försöka hjälpa dem att nå ett samförstånd kring umgägesfrågor. Det är önskvärt att tvisten löses utanför domstol och slipper att bli föremål för ett tvisteärende där någon utomstående måste avgöra vad som är bäst för någon annans barn. Samtalen bidrar med att positiva och negativa synpunkter kring deras relation kan lyftas fram som syftar till att förbättra samarbetet dem emellan. Enligt Hydén & Hydén (2002) syftar samarbetssamtalen till att hjälpa föräldrarna att nå ett samförstånd kring umgägesfrågan som inte strider mot barnets bästa. Socialarbetarens uppgift är inte att hitta en lösning åt föräldrarna utan denne ska mer fungera som ett stöd för att föräldrarna tillsammans ska enas kring umgägesfrågan.

Dessa samtal är enligt Norström och Thunved (2008) ett av samhällets ansvarsområden i familjeangelägenheter som därmed även innebär en rättighet för föräldrarna. Samhället anser att föräldrarnas förmåga att nå en samförståndslösning är av stor betydelse för barnets bästa vilket också framgår av Socialtjänstlagen 5:3 1st.

4.5.2 Barnets rätt att komma till tals

Socialstyrelsen (2003) skriver att det finns en allmän uppfattning och åsikt om att barn från 12-års ålder kan komma till tals och göra sin röst och önskan hörd gällande beslutsfattanden i umgägesfrågan. Det finns dock ingen fastställd ålder i lagen idag som säger när ett barn ska få vara med och bestämma utan det är socialarbetaren som måste avgöra detta utifrån barnets ålder och mognad. Om socialarbetaren ska kunna bedöma vad som är barnets bästa förutsätter det ett arbetssätt utifrån ett barnperspektiv. Barnet ska få möjlighet att uttrycka sin vilja vilket är en rättighet och inte ett tvång. Då föräldrarna befinner sig i en konflikt kan barnets önskemål skifta då barnet slits mellan sina egna lojaliteter mot föräldrarna samt allas olika viljor. Då barnet befinner sig i denna ambivalenta situation så kan det vara svårt för socialarbetaren att veta vad som egentligen är barnets egen vilja. Samhället har en viktig uppgift med att avgöra om barnet är tillräckligt moget för att kunna höras. Om inte detta tas i beaktande så kan en förfrågan om barnets vilja leda till ångest och skuld känslor hos barnet då denne får en känsla av att ha svikit föräldern. Det finns även en tanke om att ett barn saknar den erfarenhet som livet med åren ger för att kunna bedöma konsekvenserna av sina uttalanden (ibid.).

Barn måste få lov att berätta och beskriva om sin vardag samt om de vuxna som utgör en viktig del i barnets sociala nätverk. Detta för att de som kommer i kontakt med barnen lättare ska kunna sätta sig in i barnets situation och därmed kunna ha ett barnperspektiv. Att barnet blir sett utifrån ett barnperspektiv är en rättighet som finns reglerad utifrån barnkonventionen.

5 Tidigare forskning

Vårt material från tidigare forskning har begränsats något av att vi inte har kunnat finna några studier som direkt berör vårt ämne i hur myndigheter samt BRIS arbetar med att tillvarata barnets intresse i vårdnads- och umgängestvister. Däremot har vi funnit studier som har tittat på hur separationsprocessen kan se ut samt hur barn har upplevt sin situation under och efter föräldrarnas separation. Detta har vi kunnat koppla till vår studie då vi menar att föräldrarnas separation påverkar barn – föräldrarelation. Utöver detta har vi även funnit studier som har haft fokus på hur det sociala arbetet kan utvecklas i denna problematik. Forskningen som vi har valt att presentera syftar till att ge en så vid bild som möjligt av barnets situation i såväl föräldrarnas separationsprocess som i umgängesfrågan samt hur det sociala arbetet kan vidareutvecklas till förmån för det enskilda barnet.

5.1 Föräldrars kris och konflikt

I samband med att människor separerar uppstår en risk för att hamna i en kris. Denna kris kan leda till en konflikt och om det finns barn med i bilden kommer barnen ofta i kläm. Ewerlöf och Sverne (1999) har lyft fram denna problematik och menar att det är oundvikligt att barn dras in i föräldrarnas konflikt på ett eller annat sätt. Barnets sätt att bemästra föräldrarnas osämja i separationsfasen beror i mångt och mycket på individuella faktorer. Barnet hamnar inte sällan i en lojalitetskonflikt och upplever ett tvång att välja mellan mamman och pappan. Det är viktigt för barnet att föräldrarna bearbetar den kris som en separation innebär samt eventuella konflikter för att inte fastna i osämjan. Detta är en förutsättning för att föräldrarna ska kunna samarbeta. Studien kom fram till att umgängesproblematiken har sin grund i ouppklarade konflikter mellan föräldrarna, även lång tid efter det att separationen är ett faktum.

5.2 Hur upplever barnen föräldrarnas separation

Öberg och Öberg (2000; 2002) har gjort en longitudinell studie under en 20-års period om barns egna upplevelser av föräldrarnas separation. Studien belyser även upplevelserna från både barn och föräldrar av att leva åtskilda samt hur föräldrarnas samarbete har sett ut efter separationen. Barn behöver ha tillgång till båda föräldrarna och därför har det geografiska avståndet en viktig funktion i upprätthållandet av ett regelbundet umgänge. Då föräldrar bor på ett nära avstånd till varandra leder det till bättre förutsättningar för att praktiskt kunna utöva barnets rättighet till båda föräldrarna. Ju yngre barnet är desto svårare är det att tillgodose barnets behov av båda föräldrarna om det geografiska avståndet är långt.

Denna studie har även visat att då föräldrar befinner sig i den akuta och oundvikliga separationsfasen har de inte förmågan att kunna tillgodose sitt barns behov och bästa på ett tillfredsställande sätt. Därför är det viktigt att föräldrarna tar hjälp av sitt sociala nätverk då det kan utgöra en viktig tillgång för barnet. Detta då barn upplever föräldrars separation som en svår och orolig tid, särskilt i de fall då föräldrarna befinner sig i en konflikt. Men majoriteten av barnen hanterar det bra och har samma förutsättningar som vem som helst att i vuxen ålder klara av att ha en gynnsam relation till andra. Föreställningen om att barn till separerade föräldrar skulle ha sämre förutsättningar att klara sig genom livet stämmer därmed inte och får heller inget stöd i studiens resultat.

5.3 Barnet i föräldrarnas konflikt

Kihlbom (1998) har kommit fram till att barn med enade föräldrar har bättre förutsättningar för att skapa sig en harmonisk självuppfattning. Då föräldrarna befinner sig i en konflikt har barnet det svårare i sitt identitetsskapande. Detta då det är svårt att identifiera sig med konfliktfyllda föräldrar som avskyr och baktalar varandra. Resultatet visade att identifikationssvårigheter kan skapa en förvirring samt en stridslystenhet inom barnet.

I Schyberg (1998) framgår det att en del föräldrar försöker hålla barnet utanför sin konflikt i tron om att de gör barnet en god gärning. Detta får motsatt effekt genom att barnet istället upplever en ensamhet i situationen. Detta då denne inte får uttrycka sina känslor tillsammans med föräldrarna och på sätt få vara en del i processen. Även inom det sociala arbetet förekommer det en tanke om att barnen måste skonas från föräldrarnas konflikt. Därför väljer socialarbetaren att inte ta med barnen i samtal. Det är en etisk kränkning att utestänga barnet

från det som angår barnets liv. Det är också ett bristande ansvarstagande av socialsekreteraren men detta har sin grund i en praktisk okunskap och bristande erfarenheter gällande hur samtal med barn ska utföras. Resultatet visar att det råder en rädsla hos socialsekreterarna för att förvärra barnets situation på grund av otillräckliga arbetsmetoder i samtalsmetodik, ett område som har behov av utökade resurser (ibid.).

5.4 Byrån för barns bästa

Konflikter i samband med separationer mellan föräldrar är en av de främsta orsakerna till att barnet hamnar i kläm. Av denna anledning har Singer och Rejmer tillsammans skapat en alternativ modell i syfte att förbättra arbetet med konfliktlösning vid separationer. Denna modell riktar sig till vanliga familjer som inte reder ut konflikter som uppstår i samband med separationer på egen hand. Därför ansåg upphovskvinnorna att det behövs en myndighet i varje kommun, *Byrån för barns bästa*. Där ska föräldrarna få varsin mentor som ska ha till uppgift att hjälpa föräldrarna att bearbeta separationskrisen genom samtal. Att arbeta med föräldrarnas konflikt syftar främst till att gynna barnet och se till dess bästa (Hindberg, 2002).

5.5 Barnet som aktör i sitt eget liv

Margareta Bäck – Wiklund skriver i rapporten från ett forskningsprojekt i verkställighetsmål av Höjer och Röbbäck (2007) att föräldrarna förväntas ha sitt barns bästa för ögonen och att barnets rättighet till båda föräldrarna ska vara rådande. En separation mellan föräldrarna kan innebära att föräldrarna hamnar i konflikt med varandra och inte klarar av att se sitt eget barns bästa. I vissa fall fastnar föräldrarna i konflikten och barnets bästa hamnar vid sidan av konflikten. Då är det samhällets ansvar att träda in och försöka tolka och verkställa beslut som alltid ska vara grundade utifrån det enskilda barnets bästa.

Forskningens resultat visade att barnets bästa i mål om verkställighet riskerar att hamna i bakgrunden av olika anledningar. Föräldrarnas konflikt är en faktor som inverkar på om barnets bästa blir avgörande. Istället för att uppmärksamma barnets egen vilja och behov lyfts föräldrarnas maktkamp istället fram. Det läggs för lite fokus på barnet som aktör i sitt eget liv och dess vilja tas sällan på allvar i verkställighetsmål. Dock har den tidigare lagreglerade 12-årsgränsen gällande begränsningen av barns rätt att uttrycka sin åsikt samt ta ställning i sitt ärende tagits bort den 1 juli 2006. Studien belyser vikten av att ta hänsyn till barnets bästa och

dess vilja på allvar. Detta innebär att det ställs krav på föräldrarna samt de vuxna som kommer i kontakt med barn i verkställighetsärenden. Dessa barn är utsatta och deras situation måste uppmärksammas i större utsträckning av såväl forskare som instanser som kommer i kontakt med dessa barn, än vad de görs idag (ibid.).

6 Teoretiska utgångspunkter

Vi kommer att anlägga anknytningsteori, kristeori samt systemteori för att få en bättre insikt i vårt valda ämne. Anknytningsteorin anser vi vara relevant för att klargöra vilken betydelse ett umgänge har för barnets emotionella utveckling. Då anknytningsteorin beskriver vikten av trygghet till närstående vuxna så menar vi att denna teori kan förtydliga de känslomässiga upplevelser som barnet kan uppleva då en eller båda föräldrarna inte ser barnets behov av umgänge.

För att skapa förståelse för hur föräldrarnas konflikt inverkar på ett barns liv kommer vi att redogöra för kristeorin och dess innebörd. Vi anser att denna teori kan bidra med ett förtydligande av vad föräldrarnas separation innebär för barnets behov och barnets bästa. Men teorin är även viktig att belysa utifrån att många av samhällets instanser som kommer i kontakt med barn, arbetar utifrån denna modell och dess tankegångar. Samhället bidrar med att tillgodose barnets rättigheter exempelvis genom att de hjälper föräldrarna att hantera krisen. Samarbetssamtal är en insats från samhällets sida att tillgodose barnets rättighet genom att bistå föräldrarna, trots en eventuell pågående kris, att komma överens i umgängesfrågan. Vi anser det vara viktigt att lyfta fram och synliggöra barnet under föräldrarnas separation.

Systemteorin är en annan viktig teori som kan hjälpa oss att förstå hur familjen (systemet) förändras för alla inblandade parter då föräldrarna separerar. De olika delarna av helheten, det vill säga de olika familjemedlemmarna, hänger samman vilket leder till att alla delar påverkar de andra delarna i systemet. När en familjemedlem träder ur systemet, exempelvis vid en separation, så medför detta konsekvenser för systemet. Av denna anledning har vi valt att även anlägga ett systemteoretiskt perspektiv i vår studie.

6.1 Anknytningsteori

Barnpsykiatrikern D. W Winnicott menade att ett barn som får sin tillvaro förstörd, genom exempelvis föräldrarnas separation, kan förlora sin förmåga att kunna älska andra individer. Konsekvenserna för barnet är individuella beroende på hur gammalt barnet är när barnets tillvaro försämras samt beroende på barnets personliga egenskaper såsom dess intelligens (Winnicott, 1995).

Enligt Bowlby är föräldrarna betydelsefulla för barnet och om barn - föräldrarelationen på något sätt brister eller bryts helt orsakar detta ofta ångslan, vrede, sorg och depression inom barnet (Tamm, 2002). Bowlby menar att barn har ett medfött behov av att knyta an till en vuxen person vilket även är det mest centrala för barnet under dess första levnadsår. I och med denna anknytning har barnet införlivat den vuxne som den litar på i sin begreppsvärld och därmed erhållit en närhetskänsla för denne (Hwang & Frisé, 2005).

En anknytningsrelation uppstår i samspelet mellan föräldern och barnet och båda parter är lika betydelsefulla för en trygg anknytning (ibid.). Denna trygga anknytning byggs upp utifrån den trygga bas som föräldrarna ska utgöra för barnet. Anknytningen har stor betydelse när barnet är litet men kommer även att ha en inverkan på barnets framtida känslomässiga relationer (Tamm, 2002). De som har växt upp i en familj där det har funnits en känsla av samhörighet och tillit kan lättare gå in i en nära relation (Hwang & Frisé, 2005).

Då barnet blir äldre utvecklar denne såväl föreställningar om sig själv som om sina relationer till andra personer. På så sätt skapar barnet sig det som Bowlby kallar för ”inre arbetsmodeller”. Med hjälp av dessa arbetsmodeller lär barnet sig att tolka och uppfatta situationer, förutspå framtiden samt upprätta planer för det egna handlandet. Ett barn som har emotionellt tillgängliga och stödjande föräldrar kommer därmed troligtvis att må väl och utvecklas i en positiv riktning (Hwang & Frisé, 2005). Anknytningen är därmed något som påverkar oss under hela vår livscykel och har stor inverkan på hur vi formas och utvecklas som individer (Tamm, 2002).

6.2 Kristeori

Begreppet kris härstammar från det grekiska ordet *krisis* och betyder [...] ”avgörande vändning, plötslig förändring, ödesdiger rubbning” (Cullberg, 2003 s.15). För människan

innebär krisen ett reaktionsmönster av psykologisk karaktär, orsakat av inre och/eller yttre svårigheter. En stor del av våra liv omfattas av olika oförutsedda händelser som vi tvingas utstå och bearbeta (ibid.).

Kris kännetecknar ett farligt tillstånd men krisen kan å andra sidan vara vändningen till något nytt där människan ges tillfälle att välja en annan väg i livet. Tillståndet medför alltid smärta men ger också möjligheter till utveckling (Jacobsen, 2006). Om krisen inte medför en utveckling för människan riskerar vi att fastna i bitterhet (Cullberg, 2003).

Separation och skilsmässa är exempel på en traumatisk kris och känslor som ångest och hjälplöshet kan upplevas av den krisdrabbade. Hela människans grundtrygghet skakas om och tillvaron hamnar i obalans. I många fall utgör separationen början på en tid fylld av problem och konflikter. Denna osämja mellan parterna bottnar inte sällan i kommunikationssvårigheter dem emellan. En eller båda parterna kan uppleva sig som misslyckad men skyller det istället på den andre partnern. Det föreligger en risk att känslorna leder till ett destruktivt beteende som drabbar även barnet (ibid.).

Redan i unga år drabbas vi av förluster på olika sätt som gör att vi tvingas lära oss att hantera dessa för att skapa mening i våra liv. Men då vi drabbas av en förlust av någon betydelsefull älskad person, medför det en akut krissituation som tar all vår energi. Förlusten orsakar ofta känslor av att livet rämningar. Allt som tidigare var tryggt och förutsägbart, försvinner plötsligt och vi tappar kontrollen över vårt liv. Känslor av tomhet infinner sig och vi fylls av ångest (Tamm, 2002).

Förlusten av en älskad person väcker känslor av övergivenhet hos den drabbade. Detta är en smärtsam upplevelse som ger upphov till sorg och tomhet inombords. Ofta fylls människan av panik, skuld och skamkänslor vilket leder till att den drabbade tappar förtroendet för sin omgivning samt ifrågasätter sin egen existens (Cullberg, 2003). Denna plötsliga förlust väcker även känslor som kan anses vara omöjliga att hantera. De basala behovens tillfredsställelse, den sociala identiteten, tryggheten, samt känslan av att finnas till, upplevs vara hotad (ibid.).

Längre tillbaka i tiden hanterades krisen på ett traditionellt sätt där nära och kära utgjorde ett stort stöd för människan som hamnade i en kris. Idag förväntar vi oss inte längre att alla människor har någon att luta sig mot under krisen utan istället är det samhället som ofta utgör detta stöd (Cullberg, 2003). Oftast är sjukskrivning och medicinering inte den rätta metoden

för att hjälpa en människa i kris utan det handlar istället om att sprida kunskap och förståelse för vad krisen egentligen innebär för människan. Det är först när vi har den kunskapen som vi kan vara behjälpliga för den drabbade. Idag finns kristänkandet i många människobehandlande instanser och utgör en av arbetsmetoderna inom det sociala arbetet (ibid.).

6.3 Systemteori

Det finns en rad olika definitioner på vad ett system är och definitionen bygger därför på att göra ett val. Generellt kan en grupp anses vara ett system om dess beståndsdelar interagerar och kommunicerar på ett visst sätt som kan särskiljas ifrån dess interaktion med beståndsdelar utanför systemet samt att interaktionen varar under en viss tid (Schjödts & Egeland, 2006).

Ett system är inte en isolerad enhet utan tillhör även en större enhet, suprasystem. Detta större system består av flera system som på olika vis har en del saker gemensamt. Därför är det betydelsefullt att titta på en familjs suprasystem och utifrån vilket sammanhang familjen verkar för att kunna få kunskap om dem som ett system. Inom varje system förekommer det även subsystem och inom en familj utgör makarna, föräldrarna, barnen samt olika relationer mellan mamma och barn respektive pappa och barn dessa subsystem. För att kunna få en förståelse för ett system måste en växling ske mellan att se systemet som delar och systemet som helhet (ibid.).

Systemteorin ser att allt hänger ihop där alla de olika delarna tillsammans utgör en helhet. Det mänskliga agerandet liksom mänskliga problem härstammar ur samspelet med andra. Inom systemteorin ligger fokus på relationer, processer och strukturer i systemet samt dess förhållande till omgivande system. Ur ett systemteoretiskt perspektiv är inte de individuella systemmedlemmarnas egenskaper det mest intressanta. Istället är det systemets sätt att fungera som en helhet som är det väsentliga för att hitta eventuella orsaker för att en individ beter sig på ett visst sätt. Då ett samspelelmönster i ett familjesystem förändras så påverkas även förutsättningarna för den enskildes upplevelser samt sättet att leva (Svedelid, 2006).

Systemteorin fokuserar därmed på samspelet mellan funktionen samt strukturen och innehållet blir därför inte intressant i detta cirkulära tänkande (Öquist, 2008). Det som kännetecknar ett cirkulärt tänkande är att cirkeln varken har en början eller ett slut. Inom

systemteorin ses en händelse i förhållande till andra händelser som äger rum vid samma tid då dessa påverkar varandra. En individs agerande påverkas av omgivningen samtidigt som omgivningen påverkas av individens agerande (Schjöldt & Egelund, 2006). Det finns därmed ett ömsesidigt beroende mellan personen och dess omvärld där fokus ligger på ”här och nu”. Strukturen och funktionen inom alla levande system förändras och förnyas i samspel med dess omgivning För att ett system ska kunna utföra ett arbete för att uppnå ett mål så måste det finnas kopplingar mellan systemets delar. Dessa kopplingar kan utgöras av exempelvis gemensamma värderingar och normer (Öquist, 2008).

6.4 Teoriernas koppling till barnets umgängesrätt

När en separation blir till ett faktum så leder det i många fall till att de drabbade hamnar i en kris. Denna kris kan göra att de vuxna inte klarar av att se till sitt barns intresse av att ha närhet och umgänge med båda föräldrarna. Dock är det mänskligt att man under krisfasen är upptagen av sina egna behov vilket innebär att det sociala nätverket fyller en viktig funktion i att bistå familjen i den turbulenta tid som separationsprocessen utgör. Krisen är en tid då såväl barnet som föräldrarna är i behov av stöd och hjälp från sin omgivning. Utifrån detta faktum anser vi att kristeorin utgör en viktig del i det sociala arbetet då vi som socialarbetare behöver vara medvetna om hur familjen påverkas av separationen. Barnets grundtrygghet skakas om under denna process och barnet är beroende av att båda föräldrarna tar sitt ansvar för att barn – föräldrarelationen kan upprätthållas. Om inte denna relation bevaras kan det få konsekvenser i form av ett bristande och/eller brutet umgänge vilket i sin tur kan leda till att barnet får identifikationsproblem. Föräldrarna måste enligt anknytningsteorin utgöra den trygga basen i barnets liv för att denne ska få en trygg anknytning. En av socialarbetarens uppgifter i denna form av problematik kan vara att medvetandegöra föräldrarna om deras respektive betydelse för barnets utveckling. Då föräldrarna separerar och en av dessa försvinner ur barnets ursprungliga familjesystem påverkas barnets grundtrygghet. Vi anser att systemteorin är ett användbart synsätt i det sociala arbetet för att kunna få en förståelse för hur familjens inbördes relationer påverkar varandra och inte minst ur barnets perspektiv. Genom att som socialarbetare använda ett systemteoretiskt tänkande kan man få en helhetsbild av barnets situation. Detta kan öppna upp för att kunna se eventuella möjligheter att skapa förutsättningar och förändringar som gynnar barnet. Det kan vara behjälpligt att under separationsfasen få hjälp av såväl sitt sociala kontaktnät som en samhällelig instans för att kunna tillgodose barnets behov av trygghet och förutsägbarhet i dennes liv. Vi anser att dessa

tre teorier utgör ett komplement till varandra och kan skapa en betydelsefull kunskap för socialarbetaren för att kunna arbeta och tillgodose barnets rättighet till båda föräldrarna.

7 Resultat och analys

7.1 Inledning

Vi har valt att redan från början presentera vårt resultat av studien genom att integrera empiri med våra utvalda teorier. Vi har även tagit med citat från våra intervjupersoner som vi har ansett vara relevanta för våra resonemang. För läsvänlighetens skull har vi valt att utesluta upprepningar, ord som ah, äh, mm. Vi har även vävt in tidigare forskning för att koppla vårt resultat till tidigare studier som gjorts i ämnet. Vår analys samt resultat del utgår ifrån barnets lagstadgade rättighet till umgänge med båda föräldrarna. Analysen har delats in i följande problemområden;

- Kris
- Konflikt
- Samarbetssamtal
- Barnsamtal

7.2 Synliggörandet av barnet

Barnkonventionen med dess barnperspektiv är ett steg i riktningen mot att synliggöra barnet, dess behov samt rättigheter då föräldrarna separerar eller har separerat. De instanser som barnet kommer i kontakt med ska arbeta utefter barnkonventionens principer (Barnombudsmannen, 2001). Alla intervjupersoner var överens om att barnkonventionens principer gällande barnets bästa ska vara utgångspunkten i arbetet. Då barn är sårbara och beroende av vuxna så förutsätter det att instanser som kommer i kontakt med barn är medvetna om barnperspektivets innebörd samt arbetar därefter. Barnombudsmannen påtalade svårigheten med begreppsdefinitionen då alla barn är unika. Dock var våra intervjupersoner överens om att ett barnperspektiv innebär att kunna sätta sig in i barnets situation. (A) hade ett vidare perspektiv på begrepps innebörden: *”Det räcker inte att som vuxen behandla ett barn så som man själv anser vara barnets bästa. Istället måste man kunna leva sig in i, ha empati och förståelse för samt kunna identifiera sig med barnets situation”*.

Samtliga intervjupersoner ansåg att umgängesproblematiken grundades i en eller båda föräldrarnas oförmåga att ha såväl ett barnperspektiv som att sätta sitt barns behov före sitt /sina egna. Om föräldrarna klarar av att tillgodose barnets behov så uppstår inte detta problem. Barnet är beroende av föräldrarna och det är föräldrarna som moraliskt och juridiskt bär ansvaret för att tillgodose barnets fysiska och psykiska behov. Det innebär att problemet i umgängesfrågan ligger i föräldrarnas bristande förmåga att se sitt barns bästa. Enligt anknytningsteorin kan detta förklaras genom att det är föräldrarna som utgör basen för barnets möjligheter att bygga en trygg grund i sitt liv. Därmed är barnet direkt beroende av föräldrarnas förmåga till att kunna sätta sitt barns behov före sina egna. När föräldrarna befinner sig i en upptagenhet av separationen så riskerar föräldrarna att missa sitt barns signaler gällande den otrygghet som denne upplever under denna fas. Under denna fas är det ofta svårt för föräldrarna att utgöra den trygga bas som barnets så väl behöver, inte minst då separationen i sig utgör en turbulent tid i barnets liv (Tamm, 2002).

Arbetet med att komma till rätta med föräldrarnas oförmåga att se sitt barns behov ser olika ut inom våra utvalda instanser. I och med att BRIS fokuserar på att barnet ska få komma till tals och få ge uttryck för sina känslor och upplevelser, samt utifrån det faktum att klienterna har möjlighet att vara anonyma, resulterar i svårigheter att kunna följa upp problematiken. Detta då arbetet rent konkret inte bedrivs med familjen som helhet så som majoriteten av våra övriga instanser gör. Juristerna däremot hör och företräder enbart en av föräldrarna men i ett samarbete med motpartens ombud i syfte att nå ett samförstånd mellan föräldrarna kring barnets bästa. Familjemottagningen arbetar så långt det är möjligt med att involvera samtliga familjemedlemmar, dock med en försiktighet i samtalen med barnen. Även familjerätten är av ambitionen att familjen som helhet ska ges möjlighet att uttala sig då det är av vikt för att försöka få föräldrarna att enas kring umgänget. Barnen får uttala sig då denne anses ha uppnått en tillräcklig mognad och förståelse för sin egen situation. (F) säger; [...]”*barnen är inte dumma, vad är det vi ska skydda dem ifrån, de lever i det, de vet det fast det är klart att man måste göra det på ett bra sätt*”[...]. Enligt Schjödts och Egeland (2006) och ett systemteoretiskt tänkande krävs en helhetsbild av barnets omgivning och situation, familjemedlemmarnas relation till varandra samt hur strukturen ser ut inom familjen. Detta för att kunna få en uppfattning av hur familjen fungerar samt interagerar tillsammans. Då BRIS oftast enbart hör barnet och juristerna endast samtalar med föräldrarna så kan de inte utifrån ett systemteoretiskt perspektiv få en heltäckande bild av familjen. Detta då de enskilda familjemedlemmarna endast utgör delar av familjens helhet. Familjerätten och

familjemottagningen har bättre förutsättningar för att kunna arbeta utifrån ett systemteoretiskt synsätt och därmed kunna tydliggöra de möjligheter och hinder för föräldrarna som finns inom systemet. Detta för att kunna få föräldrarna att nå ett samförstånd.

7.2.1 Föräldrarnas kris

Då separationen är ett faktum så leder den ofta till en traumatisk kris för familjen. I detta tillstånd förmår inte föräldrarna att åsidosätta sina egna behov till förmån för barnets. Enligt Cullbergs (2003) kristeori innebär separationen en förlust av någon som betytt mycket och detta orsakar en emotionell turbulens inom den krisdrabbade. Tillvaron vänds upp och ned och personen ifråga kan uppleva svårigheter i att hantera situationen. Livets tidigare erfarenheter räcker inte till för att kunna ta förnuftiga beslut som gynnar barnet. (D) säger; *”Det kan vara olika situationer i livet som gör att man orkar inte med och se till barnets bästa för att man är i en sådan kris själv och man har så stora behov själv”*. Citatet överensstämmer med Cullbergs kristeori angående att en separation medför en turbulent tid för såväl för barnet som för föräldern. Dock behöver en separation nödvändigtvis inte innebära att föräldrarna brister i sin förmåga eller att de har någon form av samarbets svårigheter gällande umgänget. Om föräldrarna kan klara av att samarbeta trots separationen så blir separationens konsekvenser inte lika omfattande för barnet. Detta då familjens splittring inte behöver upplevas lika definitiv och familjens samhörighet kan fortgå utifrån barnets perspektiv. Föräldrarna kan på så sätt utgöra de viktiga förebilder som barnet så väl behöver. (C) säger; *[...]”viktigt är ju att föräldrarna har förmågan att se barnets behov, se barnet som en egen självständigt, tänkande, kännande individ med egna behov och önsknings och att kunna ha den toleransen. Då är det inga problem, alltså då löser man det. Men det är ju inte de som kommer”[...]*. Dessa citat visar att majoriteten klarar av att samarbeta trots den kris som medföljer separationen. Men vår studie bygger på att studera hur samhället arbetar för att tillgodose barnets rättighet till båda föräldrarna i de fall då umgänget inte fungerar. Vår slutsats är att krisen utgör en försvårande faktor för att uppnå ett välfungerande umgänge och att denna problematik utgör en svårighet i det sociala arbetet.

7.2.2 Föräldrarnas konflikt

Samtliga av våra intervjupersoner uppgav att det är konflikten mellan föräldrarna som utgör den största orsaken till att föräldrarna hamnar i samarbets svårigheter gällande umgängesfrågan. Enligt Ewerlöf och Sverne (1999) utsätts barnet för en risk då föräldrarna

separerar och därför är det av vikt att föräldrarna får hjälp att lösa sina konflikter. Om osämjan får pågå och föräldrarna inte får hjälp eller kommer till insikt kring att enas för barnets bästa, riskerar detta att påverka barnet och dess umgänge med föräldrarna ur såväl ett kort som långsiktigt perspektiv. (G) säger; [...]”*man sätter barnets bästa, man lägger sin konflikt vid sidan av. Det är en konst som egentligen ingen besitter*”. Detta påvisar det faktum att föräldrarna inte kan bortse från sina egna behov då all energi går åt till konflikten och barnets behov hamnar därmed i skymundan. Detta tyder på de svårigheter som uppstår i samband med den konflikt som kan finnas kvar i parrelationen trots en separation. Öbergs longitudinella studie gav belägg för detta resonemang att en separation innebar att barnen hamnade i en utsatt situation. Detta genom att föräldrarna brustit i sin förmåga att se barnets behov och föräldrarna hade varit i behov av hjälp under denna svåra tid.

Ett resultat av Öbergs studie visar att ett socialt nätverk hade kunnat fungera som en avlastning. Denna avlastning hade gjort att barnets behov hade kunnat tillgodoses samt att en konflikt mellan föräldrarna eventuellt hade kunnat förhindras eller i alla fall inte blivit långdragen. Det sociala nätverkets betydelse framkom även i våra intervjuer vilket innefattades av såväl föräldrarnas som barnets nätverk. Detta då det ur ett barnperspektiv är betydelsefullt att barnet har vuxna i sin närhet som engagerar sig i barnets situation då föräldrarna är emotionellt frånvarande under separationsfasen. Detta sociala stöd hade även kunnat öppna upp för en möjlighet för föräldrarna att bearbeta separationen. Enligt Cullberg (2003) är detta sociala stöd inte så vanligt förekommande idag så som tidigare vilket har lett fram till att samhället alltmer fått överta denna stödfunktion.

Trots att föräldrarnas konflikter är vanligt förekommande grundorsaker till ett icke fungerande umgänge så arbetar ingen av våra tillfrågade verksamheter lösningsfokuserat på parets inbördes svårigheter. Familjemottagningen var tydlig med att arbetet med föräldrarnas relation samt konflikt inte ingick i deras uppdrag och arbetsuppgifter. Däremot kan de hänvisa till ansvarig instans för denna typ av problematik. (D) säger; [...]”*vi skickar de till familjerådgivningen istället bara för att vi ska inte jobba med det här*”.

BRIS kan endast arbeta med att informera de föräldrar som på egen hand kontakter organisationen om den skyldighet de har gällande att sätta barnets bästa i fokus. Detta förutsätter ett åsidosättande av föräldrarnas egen relationsproblematik för att inte missa att se sitt barns bästa. Juristerna hade en enad syn på att deras arbete ska resultera i en enighet kring umgängesfrågan och att konflikten mellan föräldrarna inte ligger i juristernas uppdrag. Denna

enighet som juristen och dennes klient arbetar för att uppnå handlar om att lösa de praktiska frågorna kring umgänget och inte den känslomässiga relationen mellan föräldrarna. (G) säger; *”Syftet är att hitta en bra uppgörelse, inte stoppa konflikten”*. Den enda möjlighet som juristen har är att hänvisa klienten till familjerätten för samarbetsamtal i denna typ av ärenden. (G) fortsätter; [...]”*samarbetsamtal hos familjerätten det är egentligen det vapnet vi har i det avseendet*”.

Vår slutsats är att separationen i sig inte behöver medföra några negativa konsekvenser för barnets utveckling utan risken ligger i att föräldrarna inte löser sin inbördes konflikt.

Detta då konflikten ofta utgör en försvårande omständighet för att uppnå ett välfungerande umgänge och att den insats som kan erbjudas av våra utvalda instanser är samarbetsamtal.

7.3 Stöd under separationsprocessen

7.3.1 Samarbetsamtal

Samtliga av våra intervjupersoner betonade att föräldrarnas konflikt ofta leder till att barnets behov och bästa hamnar i skymundan i samband med en separation. I vissa fall har konflikten pågått under en längre tid och blivit alltför infekterad för att föräldrarna ska kunna tänka klart. För att försöka få föräldrarna att hitta en lösning i umgängesfrågan ska samarbetsamtal på familjerätten vara ett alternativ för att uppnå ett samförstånd. Denna bestämmelse om samtal finns reglerad i så väl Föräldrabalken som utifrån Socialstyrelsens (2003) riktlinjer för det sociala arbetet. (F) säger; [...]”*det är vårt jobb mycket liksom att särskilja parrelation och föräldrarelation[---] ni är föräldrar och föräldrar är man hela livet*”[...]. Enligt familjerätten ska dessa samtal utgöra en hjälp för föräldrarna att kunna fullfölja sin skyldighet som föräldraskapet innebär och syftar därmed inte till att behandla parrelationen.

Samarbetsamtalen utesluter inte att föräldrarnas inbördes konflikt löses men oftast finns konflikten kvar då den bakom liggande orsaken oftast inte har kommit upp till ytan. Många gånger har osämjan i umgängesfrågan sin grund i obearbetade separationer vilket medför att paret lever i en svår livssituation. Enligt Pihl och Thunander (2003) kan samarbetsamtal öka föräldrarnas förståelse för varandras åsikter så att de därmed ska kunna hantera konflikten på ett sätt som gynnar barnet. Dessa samtal pågår under två till tre månaders tid och denna period av samtal kan även ses som en form av kristerapi för föräldrarna. Denna samhällsinsats kan vara otillräcklig då separationsprocessen kan fortgå under en längre tid än

två, tre månader. (C) säger; [...]”*man måste också gå igenom en process [---] inom loppet av två år så ska man ha fixat det*”. Enligt Nurmi (2005) kan underliggande konflikter förvärra krisförloppet vilket kan förlänga läkningsprocessen som kan komma att ta upp till sex år. Detta visar att det råder olika uppfattningar i samhället om hur länge en separation påverkar de inblandade. En försvårande omständighet som påverkar tidsförloppet är ett bristande socialt stöd. Den långa separationsprocessen ger anledning till att belysa hur samhället arbetar för att barnets rättighet till båda föräldrarna tillgodoses under denna tid. I och med att föräldrarnas infekterade relation kan kvarstå under en längre tid, riskeras denna konflikt att hållas vid liv varje gång umgängesproblematiken diskuteras mellan föräldrarna. Då föräldrarna inte kan enas om umgänget och särskilja sin parrelation från föräldrarelationen, medför detta att barnets behov omedvetet hamnar i andra hand. I dessa fall kan ett socialt nätverk bidra med att synliggöra barnet och dess behov (Klefbeck & Ogden, 2007).

7.3.2 Det sociala nätverket

Enligt Hydén och Hydén (2002) kan familjens situation under separationsprocessen förstås på följande sätt utifrån ett systemteoretiskt perspektiv. Genom föräldrarnas och barnets sociala nätverk, det vill säga suprasystemet, kan barnets behov samt parets föräldraroll få stöttning under tiden föräldrarna befinner sig i separationsprocessen och har svårt att se till sitt barns bästa. Genom att lyfta fram och tydliggöra för föräldrarna vilka personer som utgör en viktig del i deras samt barnets liv, kan man uppmärksamma föräldrarna på det stöd som finns att tillgå i deras system. Detta sociala nätverk utgör en viktig stödfunktion då samhällets resurser inte alltid är tillräckliga. Om föräldrarna tar tillvara på denna resurs som suprasystemet kan utgöra, gynnas såväl barnet som föräldrarna. (A) säger; ”*Många gånger blir det i sådana här fall aktuellt med att hitta hjälp och stöd i barnets närhet så att barnet kommer vidare i sin livssituation*”. Genom detta sociala nätverk får barnet därmed det stöd och den tillgång till betydelsefulla vuxna som denne så väl behöver och föräldrarna får stöd att klara av de krav som föräldraskapet innebär. Detta förutsätter att föräldrarna har ett socialt nätverk att tillgå och att de i sin tur är villiga att stödja och stärka barnet samt föräldrarna. Längre tillbaka i tiden utgjorde människor varandras stöd i större utsträckning än vad man gör idag. Vi lever i dag i ett mer individualistiskt samhälle där det enligt Cullberg (2003) är samhället som förväntas stödja människor i svåra livsperioder.

Att föräldrarna får stöd i sin föräldraroll då de går igenom separationsprocessen är av största vikt både för dem själva men inte minst för barnets skull. Om föräldrarna hamnar i upptagenhet vid sina egna behov i krisen riskerar detta att drabba barnets fysiska och psykiska hälsa. Enligt såväl Cullbergs (2003) kristeori som Bowlbys anknytningsteori har alla människor grundläggande behov som måste tillgodoses för att vi ska må bra och utvecklas. Barnet är direkt avhängigt föräldrarnas förmåga till att utgöra den trygghet som barnet så väl behöver för att kunna utveckla gynnsamma inre arbetsmodeller. Båda föräldrarna är viktiga för barnets identitetsutveckling och då föräldrarna befinner sig i en svår livssituation och/eller inte har bearbetat en olöst konflikt kan detta få följder för barnet. Det framkommer under intervjuerna att familjemottagningen arbetar med att informera och utbilda föräldrarna. Detta för att de ska få en förståelse för hur deras konflikt påverkar barnet och dess identitetsutveckling. (D) säger; *”Och det är ju ett bra sätt för föräldrar att få kunskap om hur barn fungerar”*. Denna kunskap är viktig att ha som förälder då barnets framtida liv påverkas av de rådande förutsättningar som barnet befinner sig i. Om föräldrarna är känslomässigt otillgängliga kan det påverka barnets utveckling negativt (Hwang & Frisé, 2005).

Sammantaget visar samtliga tre teorier vikten av att barnet har tillgång till trygga vuxna i sin närhet som kan utgöra ett stöd för att barnet ska kunna utvecklas i positiv riktning. Detta är något som (F) också betonar; *[...]”här gäller det att ena föräldern i alla fall måste stödjas för barn behöver föräldrar som fungerar”*. Vår slutsats är att det är föräldrarna som i första hand ska utgöra tryggheten, men även det sociala nätverket samt samhällets insats i form av samarbetssamtal utgör ett komplement för barnets välmående under processen.

7.4 Barn i kläm

Omedvetet kan de vuxna överföra sina negativa känslor gentemot den tidigare partnern på sitt barn, vilket kan påverka barnets egen uppfattning både om sig själv samt sin förälder. (F) säger; *[...]”man överför mycket på sina barn egna känslor”[...]*.

Barnet kan uppleva sig ambivalent och inte veta hur det ska förhålla sig till sin förälder då barnet hör och känner av föräldrarnas konflikt. Inom en familj finns det oftast starka lojalitetskänslor gentemot varandra och då separationen är ett faktum hamnar inte sällan barnet i en position som kan uppfattas som en budbärare mellan föräldrarna. Denna roll medför en inre lojalitetskonflikt hos barnet då denne får en inre känsla av att slitas mellan

föräldrarna då barnet tycker om både mamma och pappa innerst inne. Då föräldrarna inte kan enas och kommunicera kring barnet och umgänget så får barnet agera budbärare och medla mellan föräldrarna (Larsson Sjöberg, 2000). (D) beskriver hur ett barn kan uppleva detta dilemma; [...]”många barn som berättar att de kan inte koppla av en sekund för de bara tänkte hur mamman hade det där hemma. Och vad tycker nu pappa och så frågar pappan en massa om mamman och vad ska jag säga och vad ska jag inte säga”.

Ur ett systemteoretiskt perspektiv kan vi se hur barnets befinner sig i flera olika system. Om dessa två system interagerar och kommunicerar på ett förenligt sätt utifrån barnets bästa så kan barnet uppleva sig trygg och harmonisk oavsett vem barnet befinner sig hos. Men då föräldrarna lever kvar i den gamla och olösta konfliktsituationen så dras barnet in i dessa två system med rådande skiljaktigheter. Detta sätter press på barnet som tvingas utgöra budbärare och länk mellan de system som barnet måste leva i för att kunna umgås med båda sina föräldrar (Schjödts & Egeland, 2006). Då barnet växlar mellan dessa konfliktfyllda system så skapas en inre stress som får barnet att känna sig otryggt. Om barnet inte får möjlighet att uppleva en förståelse från sina föräldrar och för den situation som barnet befinner sig i kan det få konsekvenser för barnet. Även barnet behöver få utrymme att uttrycka sina känslor över splittringen av familjen och få förståelse för dess egen kris. Därmed hamnar barn som pendlar mellan två hem med meningsskiljaktigheter lätt i en lojalitetskonflikt som medför en risk för en otrygg tillvaro. (D) förtydligar barnets emotionella tillstånd i dessa sammanhang genom att hon säger: [...]”hur mycket de ska härbärgera”. Under denna intervju framkommer det att barn ofta är känslomässigt ostabila därför att de är i kläm mellan föräldrarnas konflikt. Enligt Cullbergs (2003) kristeri behöver barnet en lugn och harmonisk tillvaro för att kunna känna en trygghet hos båda föräldrarna. Om så inte är fallet och barnet känner en lojalitetskonflikt inombords kan barnet uppleva sin situation som hotfull och otrygg.

Denna otrygga situation kan leda till en brytning i relationen mellan barnet och dess föräldrar samt påverka anknytningen dem emellan (Tamm, 2002). Otryggheten som bottnar i den uppkomna lojalitetskonflikten utgör en försvårande faktor för barnets möjlighet att knyta an. Föräldrarnas underliggande konflikt gör att tryggheten upphör då barnet hamnar i kläm mellan de stridande föräldrarna. Barnet ska inte behöva ta ställning och agera budbärare då det skapar en oro inom barnet eftersom denne blir indragen i föräldrarnas konflikt. En förutsättning för att barnet inte ska hamna i kläm på grund av föräldrarnas konflikt är enligt (D) att; [...]”det inte är en massa konflikter som ligger i luften och att barnen blir budbärare

eller att man har barnen som vapen i kriget på något sätt för det far de ju väldigt illa av". Föräldrarna som ska utgöra de trygga anknytningspersonerna i barnets liv har övergått till att skapa en oro och otrygghet istället då barnet inte vill ta ställning. (D) beskriver detta som följande; [...]”man vill inte prata för att man vill inte svika den ene eller den andre föräldern[...].

Lojalitetskonflikten anses vanligtvis vara negativ för barnet då barnet ofta tvingas ta ställning samt vara budbärare mellan föräldrarna. Men Larsson Sjöberg (2000) menar att ett barn kan utvecklas i positiv riktning även om lojalitetskonflikten i sig inte kan anses vara positiv. Situationen i sig kan göra att barnet stärks i såväl sin förmåga att ta ansvar som i att vara diplomatisk. Denna åsikt ger en annan bild av lojalitetskonfliktens följder då det även kan vara möjligt att se den som något som utvecklar barnet.

Vår slutsats är att barn ska barn växa upp under goda och trygga förhållanden där barnet ges tillåtelse att uttrycka sig fritt enligt barnkonventionens grundprinciper. Om barnet befinner sig i en föräldra- barnrelation som förutsätter diplomati från barnet för att kunna upprätthållas, anser vi att detta inte kan vara varken ett kort eller långsiktigt tillvaratagande av barnets bästa. Enligt oss finns det bättre möjligheter för barnet att kunna utveckla sin ansvarsförmåga än att behöva medla mellan föräldrarna och ta ställning. Barnet hamnar i en stressfylld tillvaro orsakad av föräldrarnas osämja samt oförmåga till att kommunicera på ett konstruktivt sätt som gynnar barnet. Barnet behöver få känna sig lugn och trygg oavsett vem av föräldrarna barnet befinner sig hos. Det är viktigt att båda föräldrarna kan stå för denna trygghet då barnets liv består i en växling mellan mamman och pappan. Denna växling utgörs inte enbart av den fysiska pendlingen mellan dessa två hem utan kan även innefatta en psykologisk växling mellan föräldrarnas sätt att kommunicera och agera, en växling som sällan ser till barnets bästa.

7.4.1 Påtvingade umgänget

Familjerätten anser att det påtvingade umgänget kan vara komplicerat på så sätt att det å ena sidan kan anses vara befogat då barnet är litet och inte kan ta ställning själv, annars skulle relationen till föräldern inte kunna upprätthållas på ett tillfredställande sätt. Å andra sidan menar att ett påtvingat umgänge mot barnets vilja kan innebära en kränkning av barnet om denne har uppnått en viss ålder och mognad som krävs för att barnet ska förstå handlingen.

(F) är av följande åsikt; [...]”*det är kränkande i deras integritet helt enkelt va*”. Samtliga intervjupersoner uppger att konsekvenserna för barnet ser olika ut beroende på den bakomliggande orsaken till det påtvingade umgänget. Barn har ofta många intressen och kommer därför att uttrycka en ovilja att träffa den andre föräldern. Detta argument kan upplevas av barnet som ett påtvingat umgänge då barnet inte vill ha ett umgänge för stunden. Men många gånger kan det vara föräldrarnas konflikt som är den bakomliggande anledningen till att ett barn inte vill vistas med den andre föräldern. BRIS uppger att detta tvång kan få negativa följder för barnet då det försätts i en svår situation då barnet måste hålla inne sina känslor och förlorar tilliten till sina närstående vuxna. Detta intygar även en av juristerna som menar att ett påtvingat umgänge är direkt skadligt för barnet och kan ge negativa konsekvenser för dess framtida relationer. Detta resonemang delas även av familjemottagningen och (C) säger; [...]”*det kan få förödande konsekvenser för hela barnets utveckling, bara detta med att bygga egna relationer och närhet, distans att relatera till andra människor*”.

Ett påtvingat umgänge orsakar ambivalenta känslor inom barnet då de tycker om sin förälder innerst inne och vill träffa denne samtidigt som barnet inte vill svika den andre. Utifrån anknytningsteorin kan barnets tillstånd anses vara otryggt då det försätts i en situation där det måste härbärgera alla dessa känslor. Under intervjun berättar (D) att hon kommer i kontakt med familjer där barnet uppvisar ett utåtagerande beteende i samband med pendlingen mellan föräldrarnas hem. (D) beskriver boföräldrarnas upplevelse av sitt barns beteende i följande citat; [...]”*så är de helt makalösa som de håller på att gapa och skrika, slår och kastar kring grejer och då kommer ju allt detta. Det blir för mycket*”. (D) säger även att barnet kan känna sig sviket av boföräldern om denne medverkar till att barnet måste åka till den andre föräldern. Barnet kan då känna en avsaknad av stöd från boföräldern då barnet anser att hon eller han inte får gehör för sina känslor som barnet har uttryckt genom sitt agerande. Enligt anknytningsteorin är denna period i barnets liv emotionellt påfrestande och kan på sikt försvåra för barnet att känna tillit i sina relationer till andra (Hwang & Frisé, 2005). Dock framkom det i Öbergs och Öbergs (2000, 2002) longitudinella studie att majoriteten av barn till separerade föräldrar inte kom att utvecklas i negativ riktning gällande närhet och distans till andra människor.

Vår slutsats är att ett umgänge kan upplevas som påtvingat utifrån olika faktorer för såväl barnet som föräldern. Vi menar att det är av vikt som socialarbetare att vara medveten om att

det kan vara föräldrarnas konflikt som ligger till grund för barnets protester att åka till den andre föräldern. Men det krävs även en kunskap om att ett barn har olika behov utifrån dennes ålder vilket förutsätter en flexibilitet hos föräldrarna att kunna se barnets behov ur dess perspektiv.

7.4.2 Uteblivet umgänge

En orsak till att umgänget brister eller uteblir kan utgöras av det geografiska avståndet mellan föräldrarnas boende. Som Öbergs studie (2000, 2002) visar så är det praktiskt lättare att upprätthålla ett regelbundet umgänge om föräldrarna bor nära varandra. Då föräldrar separerar så händer det att den ene föräldern bosätter sig på annan ort men att det ändå finns en grundtanke och ambition att barnets rättighet till umgänge ska kunna upprätthållas trots flytten. (F) konstaterar att det geografiska avståndet har betydelse för umgängets upprätthållande och hon säger; [...]”*sen kanske de träffas lite grann och sen rinner det ut i sanden igen för att kanske det blir för dyrt eller för krångligt[---]*. Utifrån Öquist (2008) och ett systemteoretiskt perspektiv ingår och interagerar dessa barn till separerade föräldrar oftast med båda föräldrarnas system. Det innebär att barnet samt föräldrarnas olika system tillsammans utgör barnets helhet. Om barnet ska kunna känna sitt sammanhang förutsätter det att barnet växlar mellan dessa system. Om det geografiska avståndet är litet, kan det underlätta för barnet att känna en tillhörighet till båda då umgänget lättare kan utgöras av en tät och regelbunden karaktär. Det kan vara nog så svårt att ha tvingats ta del av en splittring av det tidigare familjesystemet som bestod av mamma, pappa och barn. Men om det geografiska avståndet mellan föräldrarna är stort kan det medföra att barnet får ytterligare svårigheter med att känna i vilket sammanhang denne hör hemma. Detta då avståndet försvårar ett tätt och kontinuerligt umgänge.

Ju yngre barnet är ju viktigare är det med ett tätt och regelbundet umgänge för att bilden av den andre föräldern ska kunna bevaras tydlig och intakt. Men ett regelbundet umgänge är även viktigt för de äldre barnen för att de ska kunna upprätthålla samt utveckla relationen till den föräldern som barnet inte bor med längre (Socialstyrelsen, 2003). Oavsett barnets ålder kan ett bristande eller uteblivet umgänge påverka barnets utveckling och identitetssökande då föräldrarnas fysiska närvaro är en viktig faktor i detta sökande. Ett bristande eller uteblivet umgänge är något som kan upplevas som emotionellt betungande inom barnet och det blir som ett sår inom barnet då föräldern brister i sitt föräldraansvar. Samtliga intervjupersoner

uppges att barnet känner sig sviket om en förälder lovar att komma men uteblir vilket skadar tilliten till vuxenvärlden. Känslor så som besvikelse och svek uppstår inom barnet då denne står och väntar på att föräldern ska komma och hämta barnet på avtalad tid men istället uteblir. (G) intygar och betonar allvaret med opålitliga föräldrar; *”bristande och uteblivet umgänge tycker jag är lika allvarligt som att ha en förälder som missbrukar för det har med förtroende att göra”*. Oavsett vad anledningen är till att en förälder uteblir och vilken förklaring som än ges, så upplever barnet det ändå som ett svek. Detta svek medför konsekvenser för dess förtroende till andra människor. Det är något som även (D) intygar; *[...]”det är ju nästan det värsta svek man kan vara med om att bli sviken av sin förälder”*.

Enligt Cullberg (2003) och kristeorin medför familjens splittring en separationsångest inom barnet och om denne lever åtskilt från en av föräldrarna medför det ytterligare ångest. Denna ångest kan dock upplevas som hanterbar om barnet har en tät och regelbunden kontakt med den föräldern den inte bor tillsammans med. Däremot om umgänget är av bristande eller utebliven karaktär så påverkas barnets förmåga att kunna hantera situationen och känna trygghet. Detta då flera svek har avlöst varandra i barnets liv. Även Ewerlöf och Sverne (1999) betonar betydelsen av en kontinuerlig samt stabil relation till sina föräldrar. Detta kan förstås utifrån anknytningsteorin då det är föräldrarna som ska utgöra tryggheten i barnets liv så att barnet kan få bilda de stabila och emotionella band som behövs för att kunna identifiera sig. Ett uteblivet umgänge innebär ett avbrott i de känslomässiga banden mellan barnet och dess förälder vilket kan orsaka svårigheter i barnets personlighetsutveckling.

Våra intervjupersoner var av en enad uppfattning gällande att såväl ett bristande som uteblivet umgänge kan medföra konsekvenser för barnets utveckling. Avsaknad av en förälder kan orsaka en tomhets känsla inom barnet som både på kort samt lång sikt kan ha en negativ inverkan på barnets psykosociala hälsa. (A) säger; *”Barnet skuldbelägger sig för det umgänge som inte kommer till stånd och det blir en orättvis skuldbeläggning”*. Syftet med umgänget är att tillgodose barnets behov av båda föräldrarna. Men då umgänget brister eller uteblir omvandlas denna tilltänkta trygghet till något som istället skuldbelägger barnet. Denna otrygghet är oförenlig med den trygga bas som föräldrarna enligt anknytningsteorin måste utgöra för att barnet ska utvecklas harmoniskt. Barnets självbild påverkas negativt då en förälder väljer att inte träffa sitt barn av en eller annan anledning. En frånvarande förälder leder till att barnet får svårigheter i dennes identifikationsutveckling, då båda föräldrarna är viktiga i denna utveckling. Dels för att barnet ska kunna se likheter och olikheter men också

för att denne ska ha möjlighet att kunna avgöra om och vem barnet faktiskt vill och inte vill efterlikna (Hwang & Frisé, 2005).

Då barnet ofta skuldbelägger sig själv då umgänget inte fungerar så är det viktigt att de instanser som kommer i kontakt med barn arbetar med att stärka barnets självbild. På så sätt kan man få barnet att förstå att det inte är barnets fel utan den vuxnes agerande. (A) tydliggör föräldraansvaret; *”Det är inte normalt att vuxna inte vill träffa sina barn”*.

Vår slutsats är att om en socialarbetare ska kunna hjälpa barnet att förstå att denne inte bär ansvaret för att umgänget uteblir är det viktigt att socialarbetaren låter barnet komma till tals. Därmed kan barnsamtal bidra med att barnet avlastas från skuld och ansvarskänslor i umgängesproblematiken.

7.5 Barnsamtal

Samtliga av våra tillfrågade anser att det är av vikt att låta barnet komma till tals och uttrycka sin vilja men att barnets mognad ska vara avgörande för detta. Dock är det svårt att i praktiken veta när ett barn är tillräckligt moget för att kunna ta ställning och förstå innebörden. Detta då en uttryckt vilja kan vara förenat med en ansvarskänsla som kan vara tung för barnet att bära. Det är inte meningen att barnet ska bära detta ansvar utan det ska ligga på de vuxna. Då ett barn kommer till tals kan detta upplevas som ett ställningstagande i föräldrarnas konflikt vilket Höjer och Röbbäck (2007) konstaterar vara oförenligt med barnets bästa. Å andra sidan är det inte i enlighet med barnkonventionens grundprinciper att inte låta barnet komma till tals. Även om den tidigare 12-årsgränsen är borttagen och åldern därmed inte längre ska vara avgörande så kvarstår fortfarande svårigheten med att kunna säkerställa när ett barn är tillräckligt moget. Utifrån våra intervjuer framkommer det att vissa har en uppfattning om att runt 12 år är den ålder som anses lämplig för att höra ett barn.

BRIS hävdar att det är viktigt att ett barn får komma till tals och att de berörda instanserna försäkrar sig om barnets inställning. (B) förklarar; *”Det är inte alltid det som barnet vill i första hand är till dess bästa men man måste alltid väga in barnets synvinkel och kunna förstå och känna in vad barnet vill”*. Våra övriga intervjupersoner instämmer i betydelsen av att låta barnet uttrycka sig men att samtalet måste göras på ”rätt sätt”. Pihl och Thunander (2003) menar att det finns olika metoder för att ta reda på ett barns vilja utan att ställa direkta frågor. Direkta frågor kan leda till att barnet känner skuld, upplever sig hamna i en lojalitetskonflikt

då de tvingas ta ställning. Av denna anledning bör öppna frågor användas i barnsamtal. Dessa öppna frågor kan dock leda till svårtolkade svar för de som inte har erfarenhet av tolkning av barnsamtal.

Det uppstår olika svårigheter med barnsamtal i det sociala arbetet. (D) säger; *[...]”kommer ju i sådan konflikt för att de är så lojala mot båda föräldrarna och måste de sitta här då och säga att jag tycker bättre om hos mamma eller bättre hos pappa. Alltså det är ju nästan övergrepp mot barnen...”*. Detta uttalande tydliggör socialarbetarnas dilemma i att finna en balans i barnsamtalen så att uttalandena stärker barnet och inte skuldbelägger det. (G) säger; *”Det här med att höra barnen, det fungerar inte, man kan visst höra barnen men man låter inte professionella personer intervjua dem i samtal. Det är oftast familjerättens handläggare, som är väldigt duktiga, men de är inte barnpsykologer, de har inte den utbildningen”*.

Detta uttalande vittnar om att det behövs utökade resurser i arbetet med att samtala med barn. Enligt Schyberg (1998) går det att lyssna till barnet oavsett dess ålder men att det förutsätter att socialarbetaren har kunnat skapa en kontakt med barnet. Det poängteras att det är barnet som alltid ska stå i fokus oavsett barnets ålder.

En separation leder till ett förändrat samspelsmönster enligt ett systemteoretiskt perspektiv (Svedelid, 2006). Denna förändring påverkar barnets upplevelse och liv oavsett ålder. För att barnet ska känna sig delaktigt i familjens situation förutsätter det att barnet ska få komma till tals och få känna att det är en del i helheten. Om barnet inte får delta i samtal så utestängs det ifrån något som angår även dennes liv. Barnet ges endast möjlighet att få ta del av vad som händer i andra hand och samtidigt får barnet endast möjlighet att göra sin röst hörd genom andra. Detta kan ge en felaktig bild av systemets interaktion och kommunikation då barnet som är en del i helheten inte ges någon chans att delge sina upplevelser och tankar. På så sätt kan detta ge upphov till en felaktig bild av barnets upplevelser då dessa återges från andra än från barnet själv.

Vår slutsats är att borttagande av den tidigare lagreglerade 12-årsgränsen inte har fått den önskvärda effekten ännu i form av att låta de yngre barnen komma till tals. Detta påvisar att implementering av lagförändringar kan variera beroende på vad som ska förändras. I detta fall handlar det om att socialarbetare behöver tid att frångå sina tidigare principer och anamma ett nytt synsätt angående när det anses vara lämpligt att låta barn komma till tals.

7.6 Umgängesrätten tillhör barnet och inte föräldern

Barnkonventionen reglerar barnets rätt att få sina grundläggande behov tillgodosedda och umgängesrätten är en del i uppfyllandet av dessa behov. Denna rättighet ska säkerställa barnets kontakt med båda föräldrarna om det är förenligt med dess bästa. Men om umgänget inte stämmer överens med barnets bästa så menar (H) att; *[...]det kan ju också vara barnets rättighet att inte behöva ha umgänge*". Med andra ord behöver inte begreppet umgängesrätt innebära ett utövande av umgänget utan kan även ses som en rättighet att slippa umgänget om detta inte anses gynna barnet. (G) poängterar vem umgängesrätten tillhör; *"Det har ju svängt på ett väldigt positivt sätt, tidigare var det föräldrarna som hade umgängesrätt med barnen och jag tycker det är så väldigt bra det här, nu är det barnen som har umgängesrätt med föräldrarna"*. Detta uttalande är i linje med samtliga intervjupersoners uppfattningar. Men för att barnet ska kunna utöva denna lagstadgade rättighet till båda sina föräldrar krävs det att föräldrarna tar sitt ansvar som innefattar att tillgodose barnet denna rättighet. En förutsättning för att ett välfungerande umgänge ska kunna komma till stånd är enligt våra intervjupersoner att båda föräldrarna har förmågan att se till barnets bästa och bortse från sina egna behov. I de fall då föräldrarna inte klarar av att sätta sina egna behov åt sidan medför det en svårighet för föräldrarna att fullfölja sitt föräldraansvar. (E) tydliggör föräldrarnas ansvar i frågan; *[...]”om vi börjar hur lagen säger så har ju båda föräldrarna ett ansvar för att umgänget ska komma till stånd. Boföräldern har ju ansvar för att ett barn ska ha nära och god kontakt med den andre men umgängesföräldern har ju också ett ansvar att vilja träffa sitt barn"*. Enligt Singer (2000) kan barnet inte kräva att föräldrarna tar detta ansvar då barnet inte har någon juridisk möjlighet att kräva ett umgänge. Barnet är därför beroende av föräldrarnas förmåga att se vad som är bäst för sitt barn. Under intervjuerna framkommer det att föräldrarna måste ha en enhetlig syn i att umgängesrätten tillhör barnet. Detta för att föräldrarna ska kunna enas i umgängesfrågan. (A) belyser detta; *"Den absolut viktigaste förutsättningen är att föräldrarna är överens och har en gemensam syn på att umgängesrätten tillhör barnet och att det kan lyssna in och beakta det aktuella barnets egna önskemål och ta hänsyn till dessa.*

Ett barn har rätt att få sina grundläggande behov tillgodosedda, i första hand av föräldrarna. Om föräldrarna inte kan förstå att umgängesrätten är barnets rättighet utan istället styr umgänget utifrån sina egna behov, så utgör föräldrarna inte den trygghet som barnet behöver enligt Bowlbys anknytningsteori. Ett sådant umgänge sker inte utifrån de rätta grunderna, det vill säga utifrån barnets behov och bästa vilket kan medföra att barnet inte upplever sig sedd

och bekräftad. Detta är något som bekräftas och betonas av (B); *”Lagens utformning om att barnet skall ha rätt till båda föräldrarna måste vara det rätta men inte in absurdum! Man måste se till situationen och vara lyhörd”*.

Vår slutsats är att umgängesrätten tillhör barnet och att införlivandet av barnkonventionens grundprinciper kring barnets rättigheter till båda föräldrarna har fått genomslag i den svenska lagstiftningen. Dock kvarstår svårigheten med att barn inte har legal rätt att kräva ett umgänge. De barn som befinner sig i en icke fungerande umgängesrelation är beroende av att såväl föräldrarna som samhället arbetar för att denna rättighet ska tillgodoses.

8 Slutdiskussion

Vårt syfte med uppsatsen var att undersöka hur våra utvalda myndigheter och BRIS hanterar och tillvaratar barnets intresse under vårdnads- och umgängestvister.

Vi fann att för vissa barn med separerade föräldrar utgör umgängesrätten grunden för att få ta del av båda föräldrarnas liv. Dock medför denna rättighet inga garantier för barnet att ha båda föräldrar i sitt liv. Vi fann att det finns olika faktorer som påverkar utövandet av denna rätt. En av faktorerna är den traumatiska kris som en separation kan innebära. Denna kris medför en sorgprocess som enligt Cullberg är oundviklig och som måste genomgå. Dock är det viktigt att barnet inte blir bortglömt under denna fas. Intervjupersonerna konstaterade att det sociala nätverket utgör en stor betydelse för barnets välmående under denna turbulenta tid. Även Öbergs studie betonade vikten av att ta hjälp av sitt sociala nätverk för såväl barnets som föräldrarnas skull. Dels för att få stöttning under krisfasen men även för att förhindra att eventuella konflikter mellan föräldrarna blir alltför långdragna. Problemet idag är att vi lever i ett individualistiskt samhälle där inte alla har ett nätverk att tillgå. Tyvärr arbetar inte våra tillfrågade instanser lösningsfokuserat för att bistå föräldrarna i deras krisbearbetning eller för att lösa några konflikter. Detta då ingen av instanserna anser att det ingår i deras uppdrag. De samhällsinstanser som erbjuds är familjerättens samarbetsamtal, information, samt föräldrautbildning via familjemottagningen. Utöver detta finns möjligheten att kontakta samtliga instanser för att få stöd genom samtal. Dock kan samarbetsamtal anses utgöra en form av kristerapi för föräldrarna då det ofta är oundvikligt att krisen gör sig till känna under samtalens gång. Men då samarbetsamtalen oftast bedrivs under en begränsad tid så menar vi att detta är en otillräcklig insats från samhällets sida med att bistå föräldrarna med krisbearbetningen.

Vi fann att en svårighet i det sociala arbetet är att *barnets bästa* ska vara avgörande i de beslut som fattas men då det inte finns någon enhetlig definition av begreppets innebörd så kan detta enligt oss leda till tveksamma beslut ur en rättssäkerhetsaspekt. När föräldrarna hamnar i en konflikt så medför det konsekvenser för barnet. Detta då konflikten gör att föräldrarna blir förblindade då konflikten tar all deras energi. Detta gör att de inte kan tillgodose barnets behov och kan ej heller utgöra den trygga bas som är så viktig för barnet enligt anknytningsteorin. Många gånger är föräldrarna ovetandes om hur barnet påverkas av konflikten och här utgör en del av våra samhällsinstanser en viktig funktion då de informerar och utbildar föräldrarna i ämnet. Detta då föräldrarna måste medvetandegöras om de konsekvenser som kan drabba barnet då det försätts i en lojalitetskonflikt. Föräldrarna är enligt lag skyldiga att ta sitt föräldraansvar vilket i sin tur medför att de ska utgöra barnets förebilder genom att sätta sina egna konflikter åt sidan.

Vi har kommit fram till att föräldrarnas inställning till varandra påverkar konflikten och en viktig samhällsinsats för att få föräldrarna att enas kring umgängesfrågan trots en pågående konflikt är samarbetsamtal. Det är dock viktigt att förstå att samhällets uppgift inte är att lösa föräldrarnas konflikt och inte heller att lösa umgängesfrågan. Genom strukturerade samarbetsamtal ska socialsekreteraren, enligt Hydén & Hydén, enbart bistå föräldrarna så att de på egen hand kan finna lösningen som är till för *barnets bästa*. Vi menar att detta är samhällets sätt att markera och tydliggöra att det är föräldrarna och ingen annan som har ansvaret för att tillgodose barnets behov. Dock finns det föräldrar som har en så pass konfliktfylld situation att dagens samhälleliga insatser inte räcker till. Därför är det av stor betydelse att samhället börjar fokusera på vad föräldrarnas konflikt kan medföra för barnet. För att kunna se till barnets bästa anser vi det vara viktigt att behovet av hjälp i kris och konfliktfyllda situationer lyfts fram i ljuset, inte minst för att samhället ska kunna få kunskap om hur arbetet ska bedrivas i denna problematik. Därför är det relevant att utveckla det sociala arbetet för att kunna hantera och arbeta kring föräldrarnas konfliktfyllda relation där barnet riskerar att hamna i kläm. Här kan den alternativa modellen *Byrån för barns bästa* fylla det otillräckliga utbud av lösningsfokuserade arbetsmodeller gällande stöd och behandling i konfliktfyllda föräldrelationer. Detta utifrån att samhället har ett ansvar för att tillgodose barnets rättighet till båda föräldrarna då dessa inte kan se vad som är bäst för barnet då de befinner sig i en konflikt med varandra.

Schyberg påtalade betydelsen av att barnet får tala om samt beskriva sin vardag och sina upplevelser för sin omgivning. Att barnet ska få komma till tals är lagreglerat utefter barnkonventionens grundprinciper då det är en av de mänskliga rättigheterna att få uttrycka sin vilja. Denna rättighet att få komma till tals har blivit förstärkt genom att den tidigare 12-årsgränsen har blivit borttagen från den svenska lagstiftningen. Detta har gjorts i syfte att samtal med barn inte ska begränsas utifrån barnets ålder. Istället ska man i det sociala arbetet ta hänsyn till det enskilda barnets mognad och behov av att få uttala sig och göra sin röst hörd. I vår studie rådde det delade uppfattningar hos våra intervjupersoner om och när ett barn kan anses vara tillräckligt moget för att få komma till tals i sitt ärende. Vi fann att dessa skilda uppfattningar grundade sig på en omtanke om att skydda barnet från att behöva ta ställning och ansvar i umgängesfrågan. Men även på grund av socialsekreterarens rädsla för att utsätta barnet för ett eventuellt ställningstagande i föräldrarnas konflikt som resulterar i en lojalitetskonflikt inom barnet. Vi menar att denna tanke kan ifrågasättas då barnet faktiskt lever mitt i föräldrarnas konflikt och även om föräldrarna inte uppenbart visar sin osämja så känner barnet ändå av den oharmoniska tillvaron. Utifrån ett systemteoretiskt perspektiv är det betydelsefullt att låta barnet komma till tals då dess egen upplevelse av situationen på så sätt framkommer. Om socialarbetaren inte hör barnet så får denne inte den helhetsuppfattning som behövs för att kunna se vad det är som brister inom systemets interaktion och kommunikation.

Vår studie har visat att ett icke fungerande umgänge kan medföra en känsla av skuld inom barnet och då utgör barnsamtal en viktig samhällsfunktion. Denna insats syftar dels till att låta barnet uttrycka sina känslor men även att få barnet att inse att denne inte bär ansvaret för den bristande barn- och föräldrelationen. Vi menar att denna problematik aldrig kan anses bero på barnet utan måste alltid relateras utifrån det ansvar som föräldraskapet innebär. Ett barn är direkt beroende av att föräldern tar sitt ansvar som förälder och här menar vi att det finns en problematik. Detta då ett barn inte har någon möjlighet att tvinga en förälder till umgänge vilket å ena sidan kan upplevas frustrerande, inte minst för barnet. Men å andra sidan ställer vi oss frågande till hur gynnsamt ett umgänge skulle bli om en förälder skulle tvingas till ett sådant. För att samhället ska kunna tillvarata barnets intresse är det enligt oss av vikt att arbeta med föräldrarnas inställning i de fall då umgängesrelationen brister. Detta då det är inställningen som avgör om och hur umgängesrelationen utvecklas.

Vi har under studiens gång kunnat se hur lagtexten införlivas av socialarbetarna i arbetet med att tillvarata barnets rättighet och intressen vid vårdnads- och umgängestvister. Vi har uppmärksammat att socialarbetarna arbetar utifrån ett barnperspektiv då de ser till varje barns unika och speciella situation samt behov. Däremot har borttagningen av 12-årsgränsen än så länge inte fått önskad effekt i praxis. Detta har sin grund i en osäkerhet i det sociala arbetet med att samtala med barn och därför ställer vi oss frågande till varför det inte satsas mer på kompetensutveckling inom samtalsmetodik. Vi anser att detta ämne är relevant att satsa resurser på, främst i syfte att tillgodose barnets intresse. Men vi anser även det vara viktigt ur rättssäkerhetssynpunkt att denna problematik tydliggörs så att barnets rättighet och *barnets bästa* kan tillgodoses. För att socialsekreterare ska kunna utöva barnets lagstadgade rättighet att komma till tals så krävs det att lagtexten ska vara förenlig med praktiken.

Referenslista

Andersson, Gunvor & Bangura Arvidsson Maria (2006) *Barnet mellan två föräldrar – insatsen kontaktperson i umgängestvister*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset.

Aspers, Patrik (2007) *Etnografiska metoder*. Malmö: Liber.

Barnombudsmannen (2001) *Barnets bästa – från vision till verklighet*. Västra Aros: Graphium.

Bergmark, Åke (1998) *Nyckelbegrepp i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.

Cullberg, Johan (2003) *Kris och utveckling: en psykodynamisk och socialpsykiatrisk studie*. Stockholm: Natur och Kultur.

Daneback, Kristian & Månsson, Sven-Axel (2008) ” Internetforskning”. I Anna Meeuwisse, Hans Swärd, Rosmari Eliasson – Lappalainen & Katarina Jacobsson, (red.): *Forskningsmetodik för socialvetare*. Stockholm: Natur och Kultur.

Ewerlöf, Göran & Sverne Tor (1999) *Barnets bästa - Om föräldrars och samhällets ansvar*. Stockholm: Norstedts Juridik AB.

Hartman, Jan (2004) *Vetenskapligt tänkande Från kunskapsteori till metodteori*. Lund: Studentlitteratur.

Hindberg, Barbro (2002) *Någon måste sätta ned foten...när föräldrar inte kan enas om vårdnad, boende och umgänge*. Sundbyberg: Bodoni Tryck AB.

Hwang, Philip & Frisé Ann (2005) ” Utvecklingspsykologi. Individens utveckling i ett livsperspektiv”. I Philip Hwang, Ingvar Lundberg, Jesper Rönnberg, & Ann-Charlotte Smedler, (red.): *Vår tids psykologi*. WS Bookwell: Finland.

Hydén, Margareta & Hydén, Lars-Christer (2002) *Samtal om den nya familjen och det eviga föräldraskapet*. Stockholm: Natur och kultur.

Höjer, Ingrid & Röbbäck, Karin (2007) *Barn i kläm – hur uppmärksammas barn i mål om verkställighet av umgänge*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset. Skriftserie 2007:1.

Jacobsen, Bo (2006) *EXISTENSENS PSYKOLOGI. EN INTRODUKTION*. Falun: ScandBook AB.

Kihlbom, Magnus (1998) ”Relationen till föräldrarna - grunden för barnets psykiska utveckling”. I Rädde Barnens skriftserie om barnkonventionen (red.): *Barnets rätt till båda föräldrarna*. Falun: AiT Scandbook.

Klefbeck, Johan & Ogden, Terje (2007) *Barn och nätverk. Ekologiskt perspektiv på barns utveckling och nätverksterapeutiska metoder i behandlingsarbete med barn*. Malmö: Liber.

Kvale, Steinar (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Larsson Sjöberg Kristina (2000). *Barndom i länkade familjesystem. Om samhörighet och åtskillnad*. Örebro Studies 19. Landskrona: Parajett.

Levin, Claes (2008) ”Att undersöka >>det sociala<< - några ingångar”. I Anna Meeuwisse, Hans Swärd, Rosmari Eliasson – Lappalainen & Katarina Jacobsson, (red.): *Forskningsmetodik för socialvetare*. Stockholm: Natur och Kultur.

Lilja, John (2005) ” Samhälls- och beteendevetenskapliga skalor”. I Sam Larsson, John Lilja & Katarina Mannheimer, (red.): *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur

Lindblom, Per Henrik & Nordback, Kenneth (2007) *Svensk LAG 2007*. Uppsala: Iustus Förlag AB.

Lundström, Tommy (2008) ”Aktforskning”. I Anna Meeuwisse, Hans Swärd, Rosmari Eliasson – Lappalainen & Katarina Jacobsson, (red.): *Forskningsmetodik för socialvetare*. Stockholm: Natur och Kultur.

May, Tim (2009) *Samhällsvetenskaplig forskning*. Malmö: Studentlitteratur.

Norström, Carl & Thunved Anders (2008) *Nya sociallagarna*. Stockholm: Norstedts Juridik AB.

Nurmi, Kurt (2005) "Vad är en kris?" *Pockettidningen R*, 1/2005, s.49.

Pihl, Anna-Carin & Thunander, Tina (2003) *Rätten till ett barn*. Stockholm: Prisma.

Pockettidningen R (2002) Nr 1."Absurda lagar" ur *Vårdnadsrätt till vanvett*. Stockholm: Modintryck AB.

Regeringskansliet, (2006) *Mänskliga rättigheter - Konventionen om barnets rättigheter*. Stockholm: Edita Norstedts Tryckeri AB.

Regeringskansliet (2002). *Utövandet av barns rättigheter i familjerättsprocesser. DS 2002:13*. Stockholm: Elanders Gotab AB.

Regeringens officiella hemsida (2009) *SOU 1997:116*.
<http://www.regeringen.se/content/1/c6/02/30/26/63f95ccc.pdf> Hämtad 2009-04-18.

Repstad, Pål (1999). *Närhet och distans. Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

Riksdagen (2009) "Proposition 2005/06:99 Nya vårdnadsregler" (elektronisk), *Riksdagens officiella hemsida*
http://www.riksdagen.se/webbnav/?nid=37&doktyp=prop&rm=2005/06&bet=99&dok_id=G T0399 (2009-03-20).

Schiratzki, Johanna (2005) *Barnrättens grunder*. Lund: Studentlitteratur.

Schjödts, Borrik & Egeland, Thor Aage (2006) *Från systemteori till familjeterapi*. Lund: Studentlitteratur.

Schyberg, Dick (1998) ” Barn med skilda föräldrar”. I Rädda Barnens skriftserie om barnkonventionen (red.): *Barnets rätt till båda föräldrarna*. Falun: AiT Scandbook.

Singer, Anna (2000) *Föräldraskap i rättslig belysning*. Uppsala: Iustus Förlag AB.

Socialstyrelsen (2003) *Vårdnad, boende och umgänge. Stöd för rättstillämpning och handläggning inom socialtjänstens familjerätt*. Lindesberg: Bergslagens grafiska.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR SOU 2005:43 (2005) *Vårdnad – Boende – Umgänge. Barnets bästa, föräldrars ansvar*. Betänkande av 2002 års vårdnadskommitté. Stockholm: Elanders Gotab. AB.

Statistiska centralbyrån (2007) ”Barn och deras familjer 2006” ur *Demografiska rapporter 2007:4*. Örebro: SCB-tryck.

Svedelid, Lars (2006) *Gruppsykologi. Om grupper, organisationer och ledarskap*. Pozkal: Studentlitteratur.

Tamm, Maare (2002). *Psykosociala teorier vid hälsa och sjukdom*. Lund: Studentlitteratur.

Vetenskapsrådet (2002) ”Forskningsetiska principer inom humanistisk- samhällsvetenskaplig forskning” (elektronisk). Stockholm: Vetenskapsrådet.

<http://www.vr.se/download/18.668745410b37070528800029/HS%5B1%5D.pdf>

Wettergren, Gunilla (2005) ”För barnens eller föräldrarnas bästa” ur *Skilsmässokarusellen*. Pockettidningen R. Stockholm: Modintryck AB.

Winnicott D. W. (1995) *Familjen och barnet*. Ludvika: Dualis Förlag AB.

Öberg, Bente & Öberg, Gunnar (2000) *SKILJAS – MEN INTE FRÅN BARNEN*. Uddevalla: Natur och Kultur.

Öberg, Bente & Öberg, Gunnar (2002) *Vuxna skilsmässobarn berättar*. Stockholm: Prisma.

Öquist, Oscar (2008) *Systemteori i praktiken - konsten att lösa problem och nå resultat*.
Stockholm: Gothia Förlag AB.

Bilaga 1

Socialhögskolan
Campus Helsingborg
SOPA63, VT-09
Handledare: Helena Hansson
Studenter: Katarina Bark & Annelie Gunnarsson Ikovic´

Hej

Vi är två studenter från Socialhögskolan, Lunds Universitet som nu under vår näst sista termin ska skriva en c-uppsats. Studien kan ses som ett mindre forskningsarbete där fokus kommer att ligga på barnets umgängessituation med den förälder som barnet inte bor tillsammans med. Vi ämnar studera hur olika verksamheter rent praktiskt bedriver umgängesarbetet utifrån lagtexten.

Syftet med vår studie är att undersöka hur samhället tillvaratar barnets lagstadgade rättighet till båda föräldrarna, vilka faktorer som påverkar umgänget samt hur ett ”påtvingat” respektive ”uteblivet” umgänge kan påverka barn- och föräldrarelationen?

Intervjuerna kommer att utgöras av semi-strukturerad karaktär, det vill säga en kombination av såväl färdigställda som öppna frågor. Vi beräknar att intervjun kommer att pågå under 45 minuter. I syfte att höja studiens tillförlitlighet vill vi gärna, om Ni inte har något att invända, använda oss av bandspelare då det ger oss utrymme att fokusera på samtalet snarare än att skriva.

Ditt deltagande är frivilligt och Ni kan när som helst avbryta deltagandet om Ni så önskar. Informationen som Ni lämnar kommer enbart att användas i denna studie och Ni som enskilda individer kommer ej att kunna identifieras i vår text. Om ni önskar läsa vårt insamlade intervjumaterial innan bearbetning, går det utmärkt. Har Ni några frågor inför eller efter intervjun, är Ni välkomna att kontakta oss.

Med vänlig hälsning

Katarina Bark mobil nr: xxxx-xxxxxx

Annelie Gunnarsson Ikovic´ mobil nr: xxxx-xxxxxx

Bilaga 2

Socialhögskolan
Campus Helsingborg
SOPA63, VT-09
Handledare: Helena Hansson
Studenter: Katarina Bark & Annelie Gunnarsson Ikovic´

Hej

Vi är två studenter från Socialhögskolan, Lunds Universitet som nu under vår näst sista termin ska skriva en c-uppsats. Studien kan ses som ett mindre forskningsarbete där fokus kommer att ligga på barnets umgängessituation med den förälder som barnet inte bor tillsammans med. Vi ämnar studera hur olika verksamheter rent praktiskt bedriver umgängesarbetet utifrån lagtexten.

Syftet med vår studie är att undersöka hur samhället tillvaratar barnets lagstadgade rättighet till båda föräldrarna, vilka faktorer som påverkar umgänget samt hur ett ”påtvingat” respektive ”uteblivet” umgänge kan påverka barn- och föräldrarelationen?

Intervjuerna kommer att utgöras av semi-strukturerad karaktär, det vill säga en kombination av såväl färdigställda som öppna frågor. Detta kan komma att innebära att vi återkommer till Er med eventuella följdfrågor.

Ditt deltagande är frivilligt och Ni kan när som helst avbryta deltagandet om Ni så önskar. Informationen som Ni lämnar kommer enbart att användas i denna studie och Ni som enskilda individer kommer ej att kunna identifieras i vår text. Om ni önskar läsa vårt insamlade intervjumaterial innan bearbetning, går det utmärkt. Har Ni några frågor inför eller efter intervjun, är Ni välkomna att kontakta oss.

Med vänlig hälsning

Katarina Bark mobil nr: xxxx-xxxxxx

Annelie Gunnarsson Ikovic´ mobil nr: xxxx-xxxxxx

Bilaga 3

Intervjuguide

Med vår studie ämnar vi belysa barnets rättighet till båda föräldrarna men våra frågor kommer även att indirekt inkludera föräldrarna. Vår ambition är att se till helheten i ämnet. Frågorna och svaren är ämnade till att kunna relateras till vårt syfte med studien; det vill säga undersöka hur samhället tillvaratar barnets lagstadgade rättighet till båda föräldrarna.

Utöver barnets rättighet till båda föräldrarna kommer vi även att undersöka vilka faktorer som påverkar umgänget samt hur ett ”påtvingat” samt ”uteblivet” umgänge kan komma att påverka barn- och föräldrarelationen.

- Vilken utbildning har Du?
- Vilka lagar och regler styr Ditt arbete i verksamheten?
- Vilka etiska riktlinjer arbetar Ni utifrån?
- Beskriv verksamheten, dess syfte och mål.
- Beskriv hur Du anser att det faktiska umgängesarbetet Du utför sammanfaller med verksamhetens uppställda syfte och mål.

- Hur definierar Du begreppet ”umgängesrätt”?
- Vilka förutsättningar anser Du vara av betydelse för att få till stånd ett fungerande umgänge?
- Vilka faktorer anser Du försvårar umgänget?
- Hur mycket tid och resurser läggs ned på en familj?
- Vilket/vilka hinder ser Ni ligga till grund för ett bristande umgänge?
- Hur arbetar Ni i er organisation för att förbättra kontakten mellan föräldrar och barn?
- Hur definierar Du begreppet ”barnperspektiv”?
- Vilka fördelar ser Du med lagens utformning gällande barnets rättighet till båda föräldrarna?
- Vilka nackdelar ser Du med lagens utformning gällande barnets rättighet till båda föräldrarna?
- Vilka effekter av lagen ”Nya vårdnadsregler” har Du uppmärksammat utifrån barnets perspektiv?
- Vilka följder anser Du att ett ”påtvingat umgänge” (då ett barn tvingas till ett umgänge mot sin vilja), kan medföra ur ett barnperspektiv?

- Vilka följder anser Du att ett ”bristande/uteblivet” umgänge kan medföra ur ett barnperspektiv?
- Hur arbetar Du i ett ärende där barnet vill ha ett umgänge med en förälder som tar avstånd från sitt barn/föräldraskap?
- Hur arbetar Du i ett ärende där det är barnet som tar avstånd från föräldern?
- Hur arbetar Du för att tillvarata barnets rättighet till umgänge med båda föräldrarna?
- Vilka möjligheter förekommer enligt Dig i arbetet med att tillvarata barnets rättighet till båda föräldrarna?
- Vilka hinder förekommer enligt Dig i arbetet med att tillvarata barnets rättighet till båda föräldrarna?
- Vem anser Du äger ansvaret för att tillvarata barnets rättighet till båda föräldrarna?
- Vilket inflytande har barnet i sitt eget ärende?
- Vilka faktorer påverkar barnets möjlighet att ”göra sin röst hörd”?
- Berätta och beskriv vad Du anser om ”att barn mår bäst av umgänge med båda föräldrarna”.
- Hur kvalitetsäkras Ditt arbete gällande barnets lagstadgade rättighet till båda föräldrarna?